

АКАДЕМІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни
"ЕКОНОМІКА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ"

ЧАСТИНА 2

Харків 2005

Схвалено для використання
у навчально-виховному процесі.
Протокол від 17 березня 2005 р. № 7
засідання методичної ради АЦЗУ

Рецензенти: Осипенко С.М. – доцент кафедри економіки, менеджменту та
військового господарства Військового інституту внутрішніх
військ МВС України канд. економ. наук, доцент;
Слізаров О.В. – старший викладач кафедри ОСтаП, к.т.н.,
підполковник вн.сл.,

Конспект лекцій з дисципліни “Економіка цивільного захисту”.
Частина 2. / Укладачі Альбощій О. В., Григоренко Н.В. –
Харків: АЦЗУ, 2005. – 64 с.

Конспект лекцій складено відповідно до освітньо-професійної
програми підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня
"спеціаліст" за напрямом 0928 "Пожежна безпека"

Підписано до друку 27.10.2005 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офісн. Друк ризограф. Ум.друк. арк. 4,0
Тираж 50 прим. Вид.№ 49/05. Зам.№
Розмножувально-копіювальний сектор
Академії цивільного захисту України
61023, м. Харків, вул. Чернишевського, 94

ТЕМА №1. ОСНОВНИЙ СКЛАД ЗБИТКІВ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО ТА ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

1.1 Склад збитків від надзвичайних ситуацій

Природна та техногенна безпека поряд з політичною, воєною, економічною, інформаційною та іншими видами безпеки залишається одним з важливих складових елементів національної безпеки України. Діяльність держави повинна бути ефективною, чутливою до змін у навколишньому середовищі з тим, щоб забезпечити належний захист своїх громадян, а також надати допомогу під час надзвичайних ситуацій. Посилення ролі захисту населення від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру в системі національної безпеки обумовлюються також зростанням економічних і соціальних втрат від надзвичайних ситуацій.

Аналіз тенденції розвитку техногенних аварій, катастроф і стихійних лих та прогноз можливих небезпек показує, що на території України на початку 21 століття зберігається високий ступінь ризику виникнення крупномасштабних надзвичайних ситуацій природно-техногенного і соціально-біологічного характеру. Це пояснюється збільшенням антропогенного впливу на навколишнє середовище, прогресуючим зносом основних фондів, зниженням загального рівня техніки безпеки і виробничої дисципліни.

Одними з найважливіших завдань, що стоять перед службою цивільного захисту - є збирання, аналітичне опрацювання інформації про надзвичайні ситуації, прогнозування та оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій. Згідно показників класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій, вони характеризуються кількістю загиблих, травмованих людей та визначенням збитків.

Залежно від обсягів заподіяних наслідків, технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, надзвичайна ситуація класифікується як ситуація державного, регіонального, місцевого або об'єктового рівня.

За обсягами заподіяних наслідків надзвичайна ситуація належить до державного рівня:

1) яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб (постраждали - особи, життю або здоров'ю яких було заподіяно шкоду внаслідок надзвичайної ситуації), чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби);

2) внаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки (оцінені в установленому законодавством порядку), спричинені надзвичайною ситуацією, перевищили 25 тис. мінімальних розмірів (на час виникнення надзвичайної ситуації) заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Надзвичайна ситуація регіонального рівня по заподіяним наслідкам визнається :

1) яка призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

2) збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Місцевого рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) внаслідок якої загинуло 1-2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

2) збитки від якої перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Об'єктового рівня визнається надзвичайна ситуація, яка не підпадає під названі вище визначення.

На даний час діє Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. Її розроблено з метою визначення розмірів збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру (далі - НС), завданих здоров'ю людей та об'єктам національної економіки.

Згідно з цією Методикою усі збитки поділяються на види залежно від завданої фактичної шкоди, зокрема від:

- втрати життя та здоров'я населення (Нр);
- руйнування та пошкодження основних фондів, знищення майна та
 - продукції (Мр);
 - невироблення продукції внаслідок припинення виробництва (Мп);
 - вилучення або порушення сільськогосподарських угідь (Рс/г);
 - втрат тваринництва (Мтв);
 - втрати деревини та інших лісових ресурсів (Рл/г);
 - втрат рибного господарства (Рр/г);
 - знищення або погіршення якості рекреаційних зон (Ррек);
 - забруднення атмосферного повітря (Аф);
 - забруднення поверхневих і підземних вод та джерел, внутрішніх морських вод і територіального моря (Вф);
 - забруднення земель несільськогосподарського призначення (Зф);
 - збитки, заподіяні природно-заповідному фонду (Рпзф).

Загальний обсяг збитків від наслідків НС розраховується як сума основних локальних збитків. Розрахунок збитків (З) при НС проводиться за такою загальною формулою:

$$Z = Нр + Мр + Мп + Рс/г + Мтв + Рл/г + Рр/г + Ррек + Рпзф + Аф + Вф + Зф \quad (1)$$

Для кожного типу НС згідно з класифікатором НС встановлюється перелік основних характерних збитків щодо кожного рівня НС залежно від масштабів шкідливого впливу.

Таблиця 1 – Основні види збитків, характерних для різних типів НС

Типи НС	Рівень НС			
	об'єктовий	місцевий	регіональний	державний
1	2	3	4	5
Надзвичайні ситуації техногенного характеру				
Транспортні аварії	Нр Мр Мп; (Аф Вф Зф)	Нр Мр Мп; (Рр/г Аф Вф Зф)		
Пожежі та вибухи	Нр Мр Мп; (Аф Вф Зф)	Нр Мр Мп Аф;(Рр/г Вф Зф)	Нр Мр Мп Аф Вф Зф; (Рс/г Рл/г Рр/г Ррек Рпзф)	
Аварії з викидом (загрозою викиду) СДОР, РР, БНР	Нр Мп Мр Аф Вф; (Рр/г Ррек Рс/г Рл/г)	Нр Мр Рр/г Ррек Мп Аф Вф; (Рс/г Рл/г Рпзф Зф)	Нр Мр Рр/г Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Мп Аф Вф Зф	Нр Мр Рр/г Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Аф Вф Зф
Раптове руйнування споруд	Мр Нр Мп	Мр Нр Мп		
Аварії на об'єктах електроенергетики	Мр Мп;(Нр)	Мр Мп;(Нр)	Мр Нр	Мр Нр
Аварії на комунальних системах життєзабезпечення	Мр Нр Мп Вф;(Зф)	Мр Нр Мп Вф Зф	Нр Мр Рр/г Ррек Мп Вф Зф	Нр Мр Рр/г Ррек Мп Вф Зф;(Рс/г Рл/г Рпзф)
Аварії на очисних спорудах	Мр Нр Мп Аф Вф Зф	Мр Нр Мп Аф Вф Зф	Нр Мр Рр/г Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Мп Аф Вф Зф	Нр Мр Рр/г Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Мп Аф Вф Зф
Гідродинамічні аварії	Мр Нр Мп; (Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Вф)	Мр Нр Мп Вф;(Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Зф)	Нр Мр Рс/г Рл/г Мп Вф Зф; (Рр/г Ррек Рпзф)	Нр Мр Рс/г Рл/г Рр/г Ррек Рпзф Вф Зф;(Мп)

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Надзвичайні ситуації природного характеру				
Геологічно та геофізично небезпечні явища	Нр Мр Мп; (Аф Вф Зф)	Нр Мр Мп; (Аф Вф Зф)	Нр Мр Рр/г Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Мп Аф Вф Зф	Нр Мр Рр/г Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Мп Аф Вф Зф
Метеорологічні та агрометеорологічні небезпечні явища	Мр Нр Мп; (Рл/г)	Мр Нр Мп; (Рл/г)	Мр Нр Рс/г; (Рл/г Мп Аф Вф Зф)	Мр Рс/г Нр Рл/г; (Рпзф Рр/г Ррек Мп Аф Вф Зф)
Гідрологічні небезпечні явища	Мр Нр Мп; (Рс/г Рл/г Рр/г Ррек Вф)	Мр Нр Рс/г Рр/г Мп;(Рл/г Ррек Вф)	Мр Нр Рс/г Рр/г Рл/г Ррек Рпзф; (Мп Вф)	
Пожежі лісові, степові, сільськогосподарських масивів, корисних копалин	Мр Нр Рс/г Рл/г Мп;(Аф Зф)	Мр Нр Рс/г Рл/г Мп Аф; (Ррек Рпзф Зф)	Мр Нр Мр Нр Рс/г Рл/г Рс/г Рл/г Ррек Рпзф Ррек Рпзф Мп Аф Зф; Рр/г Мп (Рр/г) Аф Зф	
Інфекційні захворювання людей	Нр Мп	Нр Мп	Нр Мр Мп	Нр Мр Мп
Інфекційні захворювання сільськогосподарських тварин	Мтв, Мр Мп	Мтв Мр Мп	Мтв Мр Мп; Нр	Мтв Мр Нр Мп
Ураження сільськогосподарських рослин хворобами та шкідниками	Мр Мп	Мтв Мр Мп	Мтв Мр Мп; (Рс/г)	Мтв, Мр Рс/г Мп; Нр
Зміна стану суші	Рс/г Рл/г; (Рпзф Вф Зф)	Рс/г Рл/г; (Рпзф Ррек Вф Зф)	Рс/г Рл/г Мр Нр Рпзф Ррек Рр/г Вф Зф	Рс/г Рл/г Мр Нр Рпзф Ррек Рр/г Вф Зф
Зміна складу і властивостей атмосфери	Нр Ррек Аф (Рс/г Рл/г Рпзф)	Нр Ррек Аф (Рс/г Рл/г Рпзф)	Нр Ррек Мр Рс/г Аф Рл/г (Рпзф)	Нр Ррек Мр Рс/г Рл/г Рпзф Аф
Зміна складу і властивостей гідросфери	Нр Рр/г Вф;(Ррек Рс/г)	Нр Рр/г Ррек Вф; (Рс/г Рпзф)	Нр Рр/г Мр Ррек Рс/г Вф; (Рл/г Рпзф)	Нр Рр/г Мр Ррек Рс/г Рл/г Рпзф Вф
Зміна стану біосфери	Збитки розраховуються за спеціальними методиками			

1.2 Визначення прямих і побічних збитків від пожежі

Стосовно з діючими правилами обліку пожеж та їх наслідків в Україні запроваджено облік пожеж з метою аналізу причин та умов виникнення, оцінки стану пожежної та безпеки населених пунктів та об'єктів, прогнозування ситуації і розроблення запобіжних заходів для забезпечення безпеки людей, збереження матеріальних цінностей.

Обліку підлягають особи, загиблі внаслідок пожеж, та травмовані на пожежах. Медичні заклади незалежно від форми власності зобов'язані протягом доби повідомити органи державного пожежного нагляду про звернення чи доставку до них для надання медичної допомоги осіб з тілесними ушкодженнями чи отруєнням, отриманими під час пожежі (її вторинних проявів), або тих, що померли від травм і впливу небезпечних факторів пожежі, з поданням висновку про причину смерті.

Знищені або знешкодженні пожежами елементи національного майна складають національне багатство. Економічні втрати прийнято розглядати як збитки від пожежі. Згідно з діючим Порядком обліку пожеж та їх наслідків, розрізняють прямі та побічні збитки від пожежі. Матеріальні втрати від пожежі визначаються сумою прямих та побічних збитків.

Прямі збитки від пожежі – оцінені в грошовому вираженні матеріальні цінності, знищені та/або пошкоджені внаслідок безпосереднього впливу небезпечних факторів пожежі.

Залежно від завданих матеріальних збитків пожежі поділяються на:

- пожежі з великими матеріальними збитками – пожежі, прямі збитки від яких перевищують 300 і більше неоподаткованих мінімумів доходів громадян (300·17 грн = 5100 грн);

- пожежі з особливо великими матеріальними збитками – пожежі прямі збитки від яких перевищують 1000 і більше 1000

і більше неоподаткованих мінімумів доходів громадян (1000·17 грн=17000 грн).

Облік пожеж та їх наслідків (далі – облік пожеж) здійснюється з метою проведення аналізу причин та умов виникнення пожеж, оцінки стану пожежної безпеки населених пунктів та об'єктів, прогнозування ситуації і розроблення запобіжних заходів для забезпечення безпеки людей, збереження матеріальних цінностей та створення умов для гасіння пожеж.

Документом, який засвідчує факт пожежі, є акт, що підписується комісією, до складу якої входить не менш як три особи, у тому числі представник органу державного пожежного нагляду, представник адміністрації (власник) об'єкта, потерпілий.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, на об'єктах яких утворено підрозділи відомчої пожежної (пожежно-сторожової) охорони, можуть розробляти відповідно до специфіки своєї діяльності за погодженням з Держпожбезпеки відомчі нормативно-правові акти, що засвідчують факт пожежі.

Страхові організації незалежно від форми власності зобов'язані у 5-денний строк письмово повідомляти органи державного пожежного нагляду про звернення до них юридичних та фізичних осіб із заявою про страховий випадок, спричинений пожежею.

Збитки від пожежі визначаються незалежно від того, підлягають вони відшкодуванню чи ні.

Прямі збитки, завдані внаслідок знищення пожежею основних фондів, визначаються за залишковою вартістю з урахуванням останньої переоцінки (за винятком вартості залишків).

Прямі збитки, завдані внаслідок знищення пожежею основних фондів на стадії незавершеного будівництва (капітального ремонту), визначаються виходячи з обсягу виконаних робіт.

Збитки від знищення (пошкодження) пожежею обігових коштів визначаються шляхом виключення з вартості матеріальних цінностей, що перебувають на обліку, за цінами на момент виникнення пожежі вартості матеріальних цінностей, що залишилися.

Вартість продукції власного виробництва, у тому числі тієї, що перебуває на стадії незавершеного виробництва, визначається виходячи з її первісної вартості та витрат на оброблення, проведене до моменту виникнення пожежі.

Вартість готової продукції, сировини та інших матеріальних цінностей (включаючи малоцінні та швидкозношувані речі), що перебувають на складах (базах), визначається за оптовими чи закупівельними цінами з урахуванням транспортних, заготівельно-складських накладних витрат та норм природних збитків на момент виникнення пожежі, а в роздрібній торгівлі – за роздрібними цінами.

У разі знищення внаслідок пожежі цінних паперів і грошових знаків прями збитки вважаються такими, що дорівнюють їх номінальній вартості, крім цінних паперів (грошових знаків), що перебувають на стадії виготовлення, матеріальні збитки за якими визначаються відповідно до собівартості їх виготовлення.

Збитки, що визначені в іноземній валюті, перераховуються в гривнях за офіційним обмінним курсом Національного банку, що діяв на момент виникнення пожежі.

У разі знищення (пошкодження) продукції інтелектуальної та творчої діяльності збитки визначаються на підставі договірних та інших документів чи результатів експертизи.

Побічні збитки від пожеж – оцінені у грошовому вираженні витрати на гасіння пожежі (вартість вогнегасних речовин, пально-мастильних матеріалів тощо), ліквідацію її наслідків (враховуючи соціально-економічні та екологічні втрати), утому числі на відбудову об'єкта; втрати, зумовлені

простоем у виробництві, перервою в роботі, зміною графіка руху транспортних засобів тощо.

Побічні збитки визначаються на підставі довідки, складеної згідно з документами бухгалтерського обліку. Відповідальність за достовірність відомостей про збитки несуть особи, які подали таку довідку.

У разі відсутності документів про побічні збитки їх розмір визначається за методикою, що розробляється відповідним центральним органом виконавчої влади з урахуванням специфіки його діяльності.

ТЕМА №2. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ В ПРОТИПОЖЕЖНОМУ ЗАХИСТІ

2.1 Поняття та види ефекту та ефективності

Ефект та інші показники ефективності – це показники, які застосовують для порівняння у тій чи іншій формі результатів і витрат, необхідних для досягнення цих результатів. У найбільш загальному вигляді ефект – перевищення вартісної оцінки результатів над вартісною оцінкою сукупних витрат за термін здійснення заходу, приведених за фактором часу. Ефект - це корисний результат реалізації проекту капітальних вкладень. Розрізняють п'ять видів корисного результату – економічний, соціальний, екологічний, науково - технічний, ресурсний.

Народногосподарський економічний ефект визначається через порівнювання результатів від застосування технічних нововведень і всіх витрат на їхню розробку, виробництво і споживання; він відображає ефективність тієї чи іншої групи технічних нововведень з погляду їхнього впливу на кінцеві показники розвитку економіки країни.

Внутрішньогосподарський (комерційний ефект) дає змогу оцінювати ефективність певних технічних новин і нововведень з огляду на ринкові економічні інтереси окремих науково-дослідних організацій, підприємств.

Залежно від періоду розрахунку економічного ефекту він буває річним (середньорічним), сумарним (інтегральним) за строк служби нового засобу праці до його списання або за інший розрахунковий період.

Ефективність нової техніки оцінюється у результаті порівняння корисних результатів (ефекту) з витратами, які їх зумовили. Розрізняють загальну (абсолютну) та порівняльну (оцінку доцільності) ефективність капітальних вкладень.

Абсолютна ефективність капітальних вкладень показує загальну величину їхньої віддачі (їхню результативність) на тому чи іншому підприємстві. Її розрахунки потрібні для оцінки очікуваного або фактичного ефекту від реальних інвестицій за певний період часу. При цьому не виконується вибір кращого варіанта з ряду альтернативних. Наприклад, можна розрахувати очікувану ефективність реалізації розробленого проекту реконструкції цеху або фактичну ефективність одночасних витрат, вкладених у реконструкцію вже діючого цеху.

Порівняльна ефективність капітальних вкладень визначається лише тоді, коли є кілька інвестиційних проектів. Вона характеризує переваги (економічні, соціальні та інші) якогось одного проекту капітальних витрат проти іншого. Розрахунки порівняльної ефективності здійснюються з метою визначення ліпшого з можливих проектів інвестування виробництва. Розгляд максимально можливої кількості альтернативних варіантів зумовлений тим, що оптимальний варіант можна обрати тільки після аналізу всіх альтернативних. І навпаки: чим менше альтернативних варіантів порівнюється, тим вищою є імовірність обрати найкращий.

Обґрунтування розрахунку порівняльної ефективності інновацій багато в чому залежить від вибору бази порівняння. На етапі формування планів науково-дослідницьких та конструкторських робіт базою порівняння виступають показники кращої продукції аналогічного призначення, яка спроектована в Україні або за кордоном і відповідає вимогам соціальних стандартів і нормативів. При цьому мають

враховуватися можливості налагодження виробництва продукції на основі придбання ліцензії або організації спільного підприємства із забезпеченням іноземних інвестицій.

На етапі запровадження та використання інновацій як базу порівняння приймають показники техніки, що замінюються. Порушення цього правила призводить до прийняття помилкових рішень, до розробки та освоєння виробництва неконкурентоспроможної продукції.

Вимога зі ставності варіантів інновацій щодо кола врахованих затрат і цін означає, що для кожного варіанта необхідно взяти до уваги всі змінні в розрахунку на одиницю продукції статті затрат. При цьому для всіх варіантів мають застосовуватися однакові ціни на матеріали, енергію, паливо, комплектуючі вироби, а також розцінки і тарифні ставки.

Необхідність приведення варіантів до зі ставного вигляду за фактором часу виникає, якщо тривалість життєвого циклу проектів перевищує один рік і вони відрізняються, по-перше, розподілом затрат та результатів за роками; по-друге, тривалістю життєвого циклу або окремих його етапів; по-третє, тривалістю розриву в часі між початком вкладень і початком одержання корисних результатів. З цією метою інвестиції більш пізніх років приводять до одного розрахункового року (як правило, це перший рік інвестування) множенням їх на спеціальний коефіцієнт α , який обчислюється за формулою:

$$\alpha = (1+E)^{tp-t}, \quad (1.1.)$$

де E - прийнятий інвестором нормативний коефіцієнт приведення різночасних затрат і результатів;

tp – рік, до якого приводять різночасові затрати і результати;

t – рік, затрати й результати якого приводять до розрахункового.

Приведення різночасових затрат і результатів можна здійснювати не тільки в річному, а й помісячному розрізі.

Точність розрахунків підвищується водночас з істотним збільшенням їх трудомісткості.

2. 2 Методика проведення обґрунтування доцільності та оцінки ефективності організаційно-технічних заходів

Оцінюючи ефективність організаційно-технічних заходів необхідно розрахувати економічний ефект і такі показники ефективності, як період окупності, та інші показники, виконати їх аналіз і зробити висновок про вигідність запропонованих заходів та визначити їх вплив на об'єкт, що досліджується.

Організаційно-технічні заходи є основою локальних інвестиційних проєктів на стадії інвестиційних пропозицій, які можуть бути реалізовані на діючих об'єктах, що обумовлює дотримання таких основних методичних принципів та правил, прийнятих щодо оцінки ефективності проєкту на його передінвестиційній стадії життєвого циклу:

- використання при визначенні показників прогнозованої інформації й укрупнених методів їх розрахунку при проєктуванні;

- можливість використання для реалізації заходу матеріальних і трудових ресурсів, основних фондів діючого підприємства;

- можливість фінансування передбачуваних заходів за розрахунок амортизації основних фондів і прибутку підприємства;

- необхідність використання норми дисконту, що стосується підприємства в цілому, з урахуванням ризиків, пов'язаних з його діяльністю і структури капіталу для інвестування передбачуваних заходів.

При обґрунтуванні доцільності заходу й оформленні розрахунку економічного ефекту необхідно:

- чітко розкрити сутність даного заходу;

- зазначити, які результати очікуються від його реалізації і які майбутні витрати пов’язані з його запровадженням;
- навести формули, за якими будуть розраховуватися ефект і його складові;
- докладно розрахувати величину результату, витрат, ефекту;
- на підставі виконаних розрахунків визначити, яких додаткових витрат вимагає запровадження запропонованих заходів, наскільки вигідною очікується їх реалізація (які показники виробництва вони поліпшать, яким очікується період окупності інвестицій тощо), як вплине захід на показники виробництва.
- зробити висновки.

Показник ефективності інвестицій – це економічний ефект від реалізації технічних рішень, забезпечуваний цими інвестиціями. З урахуванням приведення за фактором часу, загальна формула для розрахунку ефекту (Еінв) при оцінці абсолютної ефективності має такий вигляд:

$$E_{\text{інв}} = \sum_{t=0}^T (P_t - C_t) \cdot \alpha - \sum_{t=0}^T K_t \cdot \alpha \rightarrow \max \quad (2.1)$$

де P_t – результати, які будуть досягнуті в t -му періоді (році, кварталі, місяці);

C_t – витрати, пов’язані з реалізацією проекту в тому ж t -му періоді, без урахування капіталовкладень, грн/рік (грн/од. часу);

K_t – капітальні вкладення на здійснення інвестиційного проекту в t -му періоді, грн.;

α - коефіцієнт приведення різночасних витрат до одного розрахункового року;

T – період розрахунку, роки.

Економічний ефект за розрахунковий період фактично являє собою різницю між результатом, приведеним за фактором часу за кожний рік впродовж розрахункового

періоду, і витратами (сумою одноразових витрат, тобто капіталовкладень, із сумарними поточними річними витратами) за розрахунковий період, також приведеними за фактором часу за кожний рік.

2.3 Оцінка ефективності при обґрунтуванні заходів щодо удосконалення пожежної безпеки

Ефективність витрат на забезпечення пожежної безпеки об'єктів народного господарства є обов'язковими умовами при техніко-економічному обґрунтуванні заходів, що направлені на підвищення пожежної безпеки. Розрахунок економічного ефекту може використовуватися при визначенні цін на науково-технічну продукцію протипожежного призначення, а також для обґрунтування вибору заходів по забезпеченню пожежної безпеки при формуванні планів науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт економічного і соціального розвитку об'єктів.

Ефективність витрат на забезпечення пожежної безпеки визначається як соціальними (оцінює відповідність фактичного положення встановленому соціальному нормативу), так і економічними (оцінює економічний результат) показниками. Кінцевим результатом створення і використання заходів по забезпеченню пожежної безпеки є визначення відвернених збитків, які розраховують, виходячи з ймовірності виникнення пожежі і можливих економічних втрат від неї до і після реалізації заходу по забезпеченню пожежної безпеки на об'єкті. Вартісне значення витрат на заходи по забезпеченню пожежної безпеки можуть визначатися на основі бухгалтерського звіту об'єкта.

Економічний ефект визначається по всьому циклу реалізації заходів по забезпеченню пожежної безпеки за розрахунковий період часу, а також включає в себе час проведення науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт, освоєння і виробництво елементів

систем і заходів по забезпеченню пожежної безпеки, а також час використання результатів, здійснення заходів.

В число ймовірних варіантів реалізації заходів по забезпеченню пожежної безпеки об'єкту на етапі техніко-економічного обґрунтування відбираються ті, які відповідають обмеженням технічного і соціального характеру. Серед варіантів розглядаються найкращі техніко-економічні показники в яких перевершують та відповідають найкращим світовим та вітчизняним досягнень. При цьому повинні враховуватися закупки техніки за кордоном, організація власного виробництва на основі здобуття ліцензій, організації сумісного виробництва з іноземними партнерами. Кращим визнається варіант заходи по забезпеченню пожежної безпеки якого мають найбільше значення економічного ефекту, або при умовах тотожності відвернених збитків – витрати на його досягнення мінімальні. Економічний ефект витрат на забезпечення пожежної безпеки визначається по результатам експлуатації за розрахунковий період. Економічний ефект за розрахунковий період не залежно від направленості заходу по забезпеченню пожежної безпеки (розробка, виробництво, використання нових, удосконалення існуючих елементів системи) розраховується за формулою:

$$E_T = Y_{\text{прТ}} - Z_T \quad (3.1.)$$

де: E_T – економічний ефект реалізації заходів по забезпеченню пожежної безпеки за розрахунковий період (Т);

$Y_{\text{прТ}}$ – вартісна оцінка відвернених збитків відповідно за розрахунковий період (Т);

Z_T - вартісна оцінка витрат на реалізацію заходу по забезпеченню пожежної безпеки за розрахунковий період (Т).

Значення відвернених збитків визначають за формулою:

$$Y_{\text{пр}} = Y_1 - Y_2 \quad (3.2.)$$

де $У_1, У_2$ - економічні збитки від однієї пожежі на об'єкті за рік, до і після реалізації заходів по забезпеченню пожежної безпеки.

Економічні збитки від пожежі на об'єкті можуть бути визначені на підставі статистичних даних про пожежі і використання розрахункового методу.

Витрати на реалізацію заходів по забезпеченню пожежної безпеки за розрахунковий рік розраховуються по формулі:

$$З_т = З_{ндp} + З_т^{пб} + З_т^i \quad (3.3.)$$

де: $З_{ндp}$ - витрати на проведення науково-дослідницьких робіт, грн.;

$З_т^{пб}$ – витрати на заходи по забезпеченню пожежної безпеки, грн.;

$З_т^i$ – витрати при використанні заходів по забезпеченню пожежної безпеки (без урахування витрат на придбання набутих елементів заходу).

Показником ефекту функціонування протипожежного захисту є розмір відверненого збитку від пожежі $\Delta У$. Економічну доцільність і загальну ефективність капітальних витрат на протипожежний захист можна розрахувати як:

$$E_{дц} = У / \Phi_{по} \quad (3.4.)$$

$$E_{зе} = \Delta У / E_n K \quad (3.5.)$$

де $\Phi_{по}$ – середньорічна вартість основних фондів, що використовуються для цілей протипожежного захисту (витрати на існуючий протипожежний захист в народному господарстві);

$У$ – розмір збитку від пожеж в році, що аналізується;

K – капітальні витрати на протипожежний захист (заходи, що плануються до впровадження)

E_n – нормативний коефіцієнт економічної ефективності.

При обґрунтуванні заходів, щодо удосконалення пожежної безпеки, найчастіше застосовується метод порівняльної ефективності, основним критерієм якого є мінімізація витрат по запропонованому варіанту:

$$Z_i = C_i + Y_i + E_n \cdot K_i \rightarrow \min \quad (3.6.)$$

де C_i – поточні витрати в сфері застосування i -го варіанту протипожежного захисту.

В основному, при проведенні порівняльного економічного аналізу використовуються основні показники протипожежного захисту: K , C , Y . Якщо по умовам рішення техніко-економічної задачі не має можливості одержати оцінку розміру збитку від пожежі, то економічний аналіз ефективності протипожежного захисту можна робити, виключивши з них показник збитку (Y).

В процесі порівняльного економічного аналізу варіантів протипожежного захисту, може виникнути таке положення, коли приведені витрати по варіантам відрізняються несуттєво:

$$0,95 < Z_1/Z_2 < 1,05 \quad (3.7.)$$

Тоді, по умовам рішення задачі бажано віддати перевагу більш прогресивному та перспективному варіанту, що має великі приведені витрати.

Поряд з критерієм річних приведених витрат (3.6.) можуть використовуватися і інші критерії порівняльної ефективності, наприклад - строк окупності. Сутність методу в цьому випадку полягає в тому, що якщо є декілька варіантів протипожежного захисту (одного і того ж змісту) то найкращим вважається варіант, що має найменший строк окупності:

$$\frac{K_{(i+1)} - K_i}{(C_i - C_{(i+1)}) + (Y_i - Y_{(i+1)})} \rightarrow \min \quad (3.8.)$$

Наряду з цим повинно виконуватися умова, що фактичний строк окупності ($T_{ок}$) повинен бути менше за нормативного (T_n) :

$$(T_{ок} < T_n) \quad (3.9.)$$

Під строком окупності розуміють проміжок часу, впродовж якого реальна накопичена економія по експлуатаційним (поточним) витратам ($C_i - C_{i+1}$) або по збитку від пожежі, що скорочується від запропонованого заходу ($Y_i - Y_{i+1}$), дорівнює первісним додатковим капітальним вкладенням.

Фактичний строк окупності розраховується за формулою:

$$T_{ок} = \frac{K_{(i+1)} - K_i}{(C_i - C_{(i+1)}) + (Y_i - Y_{(i+1)})} \quad (3.10.)$$

Нормативний строк окупності розраховується за формулою:

$$T_n = 1 / E_n, \quad (3.11.)$$

Треба відмітити, що використання критерію окупності в економічному аналізі ефективності запропонованих заходів щодо удосконалення пожежної безпеки, носить обмежений характер.

Важливим показником порівняльної ефективності протипожежного захисту є економічний ефект. Він розраховується як різниця приведених витрат та відображає економію ресурсів. Основною розрахунковою формулою для визначення економічного ефекту від реалізації найкращого варіанту протипожежного захисту є:

$$\begin{aligned} E_{річ} &= (Y_1 - Y_2) + (C_1 - C_2) + E_n \cdot (K_2 - K_1) = \\ &= \Delta Y + \Delta C + E_n \cdot \Delta K \quad (3.12.) \end{aligned}$$

де $E_{річ}$ – річний економічний ефект, грн./рік;

ΔC – річна економія від впровадження найкращого варіанту протипожежного захисту від зменшення експлуатаційних витрат, грн./рік;

ΔY - річна економія від впровадження найкращого варіанту протипожежного захисту від зменшення збитків від пожежі, грн./рік;

$E_n \cdot \Delta K$ – розмір економії, яка буде одержана від використання додаткових капітальних витрат на протипожежний захист.

Для одержання економічного ефекту за весь строк служби технічних засобів протипожежного захисту необхідно провести розрахунок, враховуючи фактор часу:

$$E_{(T_{сл})} = E_{річ} \sum_{t=1}^{T_{сл}} \alpha \quad (3.13.)$$

де $E_{річ}$ – річний економічний ефект, що розраховується за формулою (3.12.)

α - коефіцієнт приведення різночасних витрат до одного розрахункового року.

Для проведення економічного аналізу ефективності варіантів протипожежного захисту необхідно:

– визначити економічну доцільність додаткових капітальних витрат на протипожежний захист (формула 3.4: $Y / \Phi_{по} > 1$);

– установити перелік засобів протипожежного захисту для конкретного об'єкту і провести вибір варіантів для порівняння;

– визначити економічні показники (капітальні вкладення на протипожежний захист, поточні (експлуатаційні) витрати, збиток від пожежі);

– провести порівняльний аналіз приведених витрат (формули 3.6) та провести вибір найкращого варіанту;

- при неможливості вибору найкращого варіанту, визначити додаткові показники та коефіцієнт рівнозначності (формула 3.7);
- визначити річний економічний ефект (формула 3.12);
- визначити ефект за весь строк служби (формула 3.13).

ТЕМА №3. МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ КАПІТАЛЬНИХ ВКЛАДЕНЬ І ВІДПОВІДНИХ ЇМ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ВИТРАТ

3.1 Розрахунок капітальних витрат

Капітальні витрати на протипожежний захист – це частина загальнодержавних капітальних вкладень в основні фонди народного господарства, що реалізується на створення нової, реконструкції і технічного переозброєння діючої системи протипожежного захисту або окремих її елементів.

Капітальні витрати на протипожежний захист розподіляються в основному по двом напрямкам:

- на протипожежний захист будівельної і технологічної часток об'єктів;

- створення, оновлення та технічне переоснащення діючих основних фондів пожежної охорони, що включають до себе пожежні машини та обладнання, а також будівлі і споруди протипожежного призначення.

До будівель і споруд відносяться навчальні та дослідницькі будівлі, навчально-тренувальні об'єкти, пожежні депо, майстерні по ремонту техніки. До машин і обладнання відносяться пожежні машини, транспортні та допоміжні машини, випробні та дослідницькі установки.

До протипожежного захисту будівельних і технологічних частин об'єкту відносяться: протипожежні перешкоди, вогнестійкі будівлі, споруди і конструкції, об'ємно-планувальні рішення, пожежний водогін, автоматичний захист технологічних ліній, автоматичні засоби гасіння, захист електротехнічного обладнання, системи опалення та вентиляції.

Сума капітальних вкладень на реалізацію заходів протипожежного захисту включає вартість додатково встановлюваного на об'єкті основного протипожежного обладнання та устаткування, витрати на його транспортування і монтаж, а також інші витрати (відповідно до кошторису витрат), якщо заходом передбачається установка додаткового устаткування. Якщо ж необхідно модернізувати устаткування, то в цьому разі вартість модернізації і буде тією необхідною сумою інвестицій.

Якщо для реалізації заходу потрібні спеціальні дослідження чи дослідно-конструкторські роботи, наприклад, виготовлення й випробування дослідних зразків, то в суму вкладень повинні бути включені передвиробничі витрати. Крім того, можуть мати місце сполучені витрати чи залишкова вартість ще неамортизованого устаткування, яке підлягає заміні у зв'язку з запропонованим заходом.

Загальна формула для реалізації заходу може мати такий вигляд:

$$K = K_n + K_m + K_{об} + K_{передвир} + K_{мод} - K_{доп} \quad (4.1.)$$

де K_n – капітальні витрати на нове обладнання з урахуванням вартості доставки і монтажу;

K_m – капітальні витрати на модернізацію діючого устаткування;

$K_{об}$ – капітальні витрати в оборотні фонди підприємства, що необхідні для створення, реалізації і використання нової техніки;

$K_{передвир}$ – витрати на розробку і створення нової техніки;

$K_{мод}$ – витрати на створення модельних і пілотних установок;

$K_{доп}$ – вартість вилучених з експлуатації морально застарілих, але фізично не цілком зношених фондів чи вартість брухту, якщо ці фонди будуть ліквідовані.

При визначенні вартості основного пожежного обладнання та устаткування необхідно враховувати вартість допоміжного устаткування: вартість витрат, пов'язаних з теплоізоляцією, фарбуванням, антикорозійним покриттям – до 10%, технологічні трубопроводи – від 10% до 40%, невраховане устаткування і запасні частини – від 10%, розмір транспортно-заготівельних витрат у сумі може досягати до 13% вартості всього устаткування, вартість монтажних робіт приблизно складає 15% -25% вартості всього устаткування. При визначенні вартості будівництва необхідно враховувати, що витрати на санітарно-технічні роботи (пристрої опалення, вентиляція, протипожежні пристрої) складають 25%-35% від вартості будівництва, крім того 8% можуть досягти витрати під фундаменти для устаткування і від 5% до 100% невраховані роботи залежно від вірогідності вихідної інформації.

На стадії обґрунтування і розробки заходів введення пожежного обладнання та устаткування розрахунок

капітальних витрат і експлуатаційних, пов'язаних з реалізацією і функціонуванням їх можна виконувати укрупнено.

Сума капіталовкладень на реалізацію заходу повинна включати:

- вартість установлюваного основного та додаткового пожежного обладнання та устаткування ;
- вартість неврахованого устаткування (через низький ступінь вивченості питання);
- вартість транспортних і монтажних робіт, металоконструкцій, трубопроводів, засобів автоматизації і інших елементів, що забезпечують умови функціонування.

Отже, сутність і послідовність укрупненого методу полягає в тому, що:

а) с початку на основі прийнятих нормативів, відповідно до аналогу розраховують вартість основного технологічного устаткування і на її основі загальну вартість устаткування;

б) потім відповідно до цієї вартості визначають вартість будівель і споруд;

в) розраховують необхідну суму інвестицій на реалізацію запропонованих технічних заходів за допомогою коефіцієнтів збільшення.

3.2 Розрахунок сумарних експлуатаційних витрат

Методика визначення поточних витрат на здійснення різних заходів практично однакова і відрізняється тільки більшим чи меншим охопленням складових – показників, які треба розраховувати в процесі визначення поточних витрат від призначення і сутності пожежного заходу. В залежності від форми прояву розрізняють експлуатаційні витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до того чи іншого виду протипожежного захисту, наприклад витрати на утримання та експлуатацію пожежної техніки, автоматичних установок пожежогасіння та сигналізації; витрати, що пов'язані з експлуатацією об'єкту з урахуванням об'ємно-планувальних та конструктивних рішень протипожежного захисту.

До об'ємно-планувальних рішень протипожежного захисту відносять проекти внутрішнього планування будівель з обґрунтуванням вибраного варіанту площі протипожежних відсіків і секцій, планувальних рішень евакуаційних шляхів, входів та виходів, тощо.

До конструктивних рішень протипожежного захисту будівель і споруд відносять проекти протипожежних конструкцій у вигляді вогнестійких стін, перекриття, перегородок, дверей, за навісів та інших конструкцій по захисту проїм та їх герметизації, улаштування бортиків, обвалування, тощо.

В практиці експлуатації будівель та споруд витрати на виконання цих рішень протипожежного захисту входять складовою частиною в загальний показник експлуатаційних витрат на будівлю в цілому. Знання загального показника дає можливість приблизно оцінити долю експлуатаційних витрат на протипожежні заходи виходячи з їх відсоткового складу в загальному об'ємі конструктивних і планувальних рішень будівлі, (споруди). При проектуванні об'ємно-планувальних і конструктивних рішень протипожежного захисту загальні експлуатаційні витрати на будівлю визначаються розрахунковим шляхом по формулі:

$$C_c = b (C_{ам} + C_{пр} + C_{ел} + C_{оп} + C_{вп+вв} + C_{сг}) \quad (4.2.)$$

де $C_{ам}$ - амортизаційні відрахування, (грн/рік);

$C_{пр}$ - витрати на поточний ремонт елементів протипожежного захисту будівель, (грн/рік);

$C_{ел}$, $C_{оп}$, $C_{вп+вв}$, $C_{сг}$ - витрати відповідно на електроенергію, опалення, водопостачання і водовідведення, санітарно - гігієнічні роботи, (грн /рік);

b – коефіцієнт, що враховує долю витрат на протипожежні заходи в загальному обсязі експлуатаційних витрат по будівлі (споруди).

Коефіцієнт приймає значення $b=0$ при відсутності витрат на протипожежні заходи, а значення $b=1$ відповідає варіанту

розрахунку, при якому відбуваються витрати на засоби протипожежного захисту (наприклад розрахунок проводиться стосовно до конкретної будівлі чи елементу будівлі, що складає сутність протипожежного заходу: будівля пожежного депо, протипожежна завіса, захист технологічних прорізів і т. п.) в інших випадках значення коефіцієнта змінюється від 0 до 1.

Амортизаційні відрахування на будівлі та споруди визначаються за формулою:

$$C_{ам} = \frac{Ц_{б} * H_{ам}}{100} \quad (4.3.)$$

де $Ц_{б}$ - первісна (балансова) вартість будівлі (грн), що розраховується за формулою:

$$Ц_{б} = Ц_{вп} \cdot S_{вп} \cdot k + Ц_{сл} \cdot S_{сл}, \quad (4.4.)$$

$Ц_{вп}$ - вартість 1 м² виробничої площі, (грн.);

$S_{вп}$ - необхідна технічна площа, (м²);

k - коефіцієнт, що враховує додаткову виробничу площу;

$Ц_{сл}$ - вартість 1 м² службово-побутових помешкань, (грн);

$S_{сл}$ - площа службово-побутових помешкань, (м²);

$H_{ам}$ - норми амортизаційних відрахувань по будівлях та спорудах, (% за рік).

Поточні витрати на ремонт елементів протипожежного захисту будівель розраховуються за формулою:

$$C_{пр} = \frac{Ц_{б} * H_{пр}}{100} \quad (4.5.)$$

де $Ц_{б}$ - вартість будинку, (грн);

$H_{пр}$ - норма відрахувань на поточний ремонт;

Витрати на електроенергію визначаються за формулою:

$$C_{ел} = Ц_{ел} \cdot T_{min} \cdot k_v \cdot N_y, \quad (4.6.)$$

де $\text{Ц}_{\text{ел}}$ - вартість електроенергії, (кВт/год);
 T_{min} - мінімальний час роботи устаткування, (годин/рік);
 $\text{k}_в$ - 1,05 - коефіцієнт втрат електроенергії в мережі;
 $\text{N}_у$ - сумарна потужність електроустаткування, (кВт/год)
Витрати на електроенергію визначаються за формулою:

$$\text{C}_{\text{оп}} = 10^{-6} \cdot \text{Ц}_{\text{оп}} \cdot \text{Q}_{\text{оп}} \cdot \text{V}, \quad (4.7.)$$

де $\text{Ц}_{\text{оп}}$ - вартість однієї гікакалорії (1Гкал=10⁶ ккал) теплової енергії, (грн/м³);

$\text{Q}_{\text{оп}}$ – фактичний витрати на опалення за рік, Гкал/м³;

V – об’єм приміщення, що опалюється, м³.

Витрати на водопостачання об’єкту визначаються за формулою:

$$\text{C}_{\text{вп}} = \text{Ц}_{\text{вп}} \cdot \text{Q}_в, \quad (4.8.)$$

де $\text{Ц}_{\text{вп}}$ – тариф на водопостачання, (грн/м³);

$\text{Q}_в$ – фактичний об’єм водопостачання за рік, м³.

Витрати на водовідведення розраховуються за формулою:

$$\text{C}_{\text{вп}} = \text{Ц}_{\text{вв}} \cdot \text{Q}_в \quad (4.9.)$$

де $\text{Ц}_{\text{вв}}$ – тариф на водовідведення, (грн/м³);

$\text{Q}_в$ – фактичний об’єм водопостачання за рік, м³.

Поточні витрати на санітарно-гігієнічні роботи в основному залежать від площі помешкань і визначаються за формулою:

$$\text{C}_{\text{сг}} = \text{k}_т \cdot \text{P}_{\text{сг}} \cdot \text{S}_{\text{заг}}, \quad (4.10)$$

де $\text{k}_т$ - 1,2 – коефіцієнт, що враховує вплив територіально-кліматичних умов на проведення робіт;

$\text{P}_{\text{сг}}$ - питомі річні витрати на одиницю площі будівлі,

(грн / м²);

$\text{S}_{\text{заг}}$ - загальна площа будівлі, (м²).

Розрахунок суми поточних витрат, пов'язаних з утриманням пожежних машин, проводиться за формулою:

$$C_{\text{пм}} = C_{\text{м}} + C_{\text{ам}} + C_{\text{р}} + C_{\text{то}} + C_{\text{пмм}} + C_{\text{зп}} + C_{\text{зш}} + C_{\text{зп}}, \quad (4.11.)$$

де $C_{\text{м}}$ - витрати на вогнегасячі речовини, (грн/рік);

$C_{\text{ам}}$ - амортизаційні відрахування, (грн/рік);

$C_{\text{р}}$ - витрати на ремонт пожежних машин та іншої техніки, (грн/рік);

$C_{\text{то}}$ - витрати на технічне обслуговування пожежних машин та іншої техніки, (грн/рік);

$C_{\text{пмм}}$ - витрати на паливно-мастильні матеріали (ПММ), (грн);

$C_{\text{зп}}$ - витрати на оплату праці обслуговуючого персоналу, (грн/рік);

$C_{\text{зш}}$ - витрати на знос шин, грн/рік;

Витрати на вогнегасні речовини визначаються по ряду формул.

На піноутворювачі:

$$C_{\text{пу}} = C_{\text{пу}} \cdot V_{\text{пу}} \cdot \rho \cdot n_3 \quad (4.12.)$$

де $C_{\text{пу}}$ – ціна піноутворювача, грн./т;

$V_{\text{пу}}$ – ємність для піноутворювача, м³;

ρ - питома вага вогнегасної речовини, (т/м³);

n_3 – кількість виїздів автомобіля за рік.

На вогнегасні порошкові сполуки:

$$C_{\text{псп}} = C_{\text{псп}} \cdot M_{\text{псп}} \cdot n_3,$$

де $C_{\text{псп}}$ - ціна порошкової сполуки, грн./т;

$M_{\text{псп}}$ – маса порошкової сполуки, т;

n_3 – кількість виїздів автомобіля за рік.

На газові сполуки:

$$C_{гсп} = Ц_{гсп} \cdot V_{гсп} \cdot n_3,$$

$Ц_{гсп}$ - ціна газової сполуки, грн./т;

$V_{гсп}$ - ємність для газової сполуки, м³;

n_3 - кількість виїздів автомобіля за рік.

Витрати на амортизаційні відрахування проводяться за формулою (для об'єктових пожежних частин):

$$C_{ам} = \frac{Ц_{п.м} * H_{ам}}{100} \cdot 100 \quad (4.13.)$$

де $Ц_{п.м}$ - первісна (балансова) вартість пожежного автомобіля (для об'єктової частини), (грн);

$H_{ам}$ - норма амортизаційних відрахувань (%).

Первісну (балансову) вартість пожежної машини необхідно визначати з урахуванням транспортних витрат:

$$Ц_{п.м} = Ц_{зак} \cdot k_{тв} \quad (4.14.)$$

де: $Ц_{зак}$ - закупівельна ціна пожежного автомобіля, (грн);

$k_{тв}$ - 1,3 - коефіцієнт, що враховує транспортні витрати;

Витрати на ремонт автомобіля визначаються за формулою:

$$C_p = C_{пр} + C_{кр} \quad (4.15.)$$

де $C_{пр}$ - витрати на проведення поточного ремонту, (грн./рік);

$C_{кр}$ - витрати на проведення капітального ремонту, (грн./рік).

Витрати на проведення поточного ремонту автомобіля визначаються, як :

$$C_{пр} = \frac{N_{пр} * L_{пр}}{1000}, \quad (4.16.)$$

де $N_{пр}$ - норматив вартості проведення поточного ремонту, (грн./км)

$L_{пр}$ - загальний пробіг автомобіля, км.

Витрати на проведення капітального ремонту визначаються, як :

$$C_{\text{пр}} = \frac{N_{\text{рр}} * L_{\text{рр}}}{1000}, \quad (4.17)$$

$N_{\text{рр}}$ - норматив вартості проведення капітального ремонту, (грн./км)

$L_{\text{рр}}$ – загальний пробіг автомобіля, км.

Витрати на основні технічні обслуговування визначаються, як :

$$C_{\text{то}} = \frac{N_{\text{то}} * L_{\text{рр}}}{1000} \quad (4.18.)$$

де $N_{\text{то}}$ - норматив вартості проведення основного технічного обслуговування, (грн./км)

$L_{\text{рр}}$ – загальний пробіг автомобіля, (км).

Витрати на паливо-мастильні матеріали розраховуються за формулою:

$$C_{\text{пмм}} = \frac{N_{\text{пал}} * Ц_{\text{пал}} + N_{\text{м}} * Ц_{\text{м}}}{100 * L_{\text{рр}}} \quad (4.19.)$$

де: $Ц_{\text{пал}}$ - ціна палива, (грн.);

$N_{\text{пал}}$ - норма витрат палива, (л);

$Ц_{\text{м}}$ - ціна мастильних матеріалів, (грн.);

$N_{\text{м}}$ - норма витрат мастильних матеріалів, (л).

$L_{\text{рр}}$ – загальний пробіг автомобіля, (км).

Витрати на оплату праці обслуговуючого персоналу, розраховуються за формулою (грн/рік):

$$C_{\text{зп}} = \sum_{i=1}^z 3\text{П}_{\text{ні}} \cdot \Gamma_{\text{ні}} \quad (4.20.)$$

де $Z_{пi}$ – грошове утримання одиниці обслуговуючого персоналу і-тої категорії з урахуванням відрахувань в соціальні фонди страхування, грн./рік;

r_{ni} – кількість обслуговуючого персоналу і-тої категорії, грн./рік;

z – кількість категорій обслуговуючого персоналу.

Витрати на знос шин розраховуються, як:

$$C_{зш} = \frac{N_{ш} * L_{пр} * h}{1000} \quad (4.21.)$$

$N_{ш}$ – норматив вартості ремонту по зносу шин, грн./км;

$L_{пр}$ – загальний пробіг автомобіля, (км).

h – кількість шин в комплекті без урахування запасних шин, од.

Методика розрахунку експлуатаційних витрат на пожежну автоматику аналогічна методиці розрахунку на утримання пожежних машин.

Розрахунок суми витрат, пов'язаних з утриманням установок пожежної автоматики проводяться за формулою:

$$C_{спа} = C_{ам} + C_{р} + C_{ел} + C_{зп} + C_{м}, \quad (4.22.)$$

де $C_{ам}$ - амортизаційні відрахування на утримання системи пожежної автоматики, (грн./рік);

$C_{р}$ - витрати на поточний ремонт і технічне обслуговування систем пожежної автоматики, (грн./рік);

$C_{ел}$ - витрати, пов'язані зі споживанням електроенергії, (грн./рік);

$C_{зп}$ - оплата праці робітників, що обслуговують системи автоматики,

(грн./рік).

$C_{м}$ - витрати на вогнегасні речовини, (грн./рік);

Розрахунок суми витрат, пов'язаних з експлуатацією вогнегасників.

Витрати на експлуатацію вогнегасників включають в основному витрати на вогнегасні речовини та перезарядку і визначаються за формулою:

$$C_{\text{вг}} = N_{\text{пз}} \cdot (Ц_{\text{вр}} + B_{\text{пз}}) + N_{\text{пз}}^{\text{п}} \cdot (Ц_{\text{вр}} + B_{\text{пз}}^{\text{п}}), \quad (4.23.)$$

де $N_{\text{пз}}$ – кількість перезарядок в рік у зв'язку з експлуатаційним строком придатності вогнегасної речовини;

$Ц_{\text{вр}}$ – вартість вогнегасних речовин, що витрачаються на одну перезарядку, грн.;

$B_{\text{пз}}$ – витрати на одну перезарядку без урахування вартості вогнегасних речовин, грн.;

$N_{\text{пз}}^{\text{п}}$ – кількість зарядок в рік, що обумовлено застосуванням вогнегасників на пожежі;

$B_{\text{пз}}^{\text{п}}$ - витрати на одну перезарядку без урахування вартості вогнегасних речовин, після його використання на пожежі, грн.

ТЕМА №4. СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВА СПРАВА

4.1 Сутність і функції страхування

Термін «страхування», на думку західних філологів, має латинське походження. В основі його – слова «securus» і «sine

суга», які означають «безтурботний». Отже, страхування відбиває ідею застереження, захисту та безпеки. У багатьох слов'янських мовах, у тому числі й в українській, виникнення терміна «страхування» пов'язують зі словом «страх».

У фаховій літературі етимології слова «страхування» також приділено значну увагу. Проте єдиної думки з цього питання не існує.

Аналіз опублікованих визначень поняття «страхування» показує, що кожне з них уточнює або доповнює попередні, залишаючи без змін їх основу.

Офіційне тлумачення цього терміна в Україні наведено в Законі «Про страхування»: «Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів».

У Законі зафіксовано головні елементи, що формують поняття страхування. Це, насамперед, мета страхування – захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб. Наголошується, що захист забезпечується на випадок конкретних подій, перелік яких зафіксовано в чинному законодавстві або страхових договорах. Виокремлюються джерела грошових, коштів, що є ресурсами для страхових виплат.

Водночас ретельне вивчення поняття страхування і зіставлення різних його тлумачень, які містяться в наукових працях, показують, що офіційне визначення терміна дещо перевантажене правовими аспектами.

Страхування є, насамперед, системою економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, де, з одного боку, діють страхувальники, а з іншого – страховики. Важливою передумовою застосування страхування є майнова самостійність суб'єктів господарювання і їхня зацікавленість у

переданні відповідальності за наслідки ризику спеціалізованим формуванням.

Чим ця зацікавленість більша, тим і потреба у страхуванні вища. Саме в такій площині страхування розглядається у працях учених багатьох країн ринкової орієнтації. Поняття страхування є неповним і тоді, коли воно не передбачає надійності і превентивного спрямування захисту.

З урахуванням щойно сказаного можна дати таке визначення поняття «страхування»:

Страхування – це двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності.

Зміст страхування, як і інших категорій, розкривається в його функціях. Радянські економісти, визначаючи функції страхування, не торкалися його сутності, вважаючи, що функції страхування «...є зовнішніми формами, які дають змогу виявити особливості страхування як ланки фінансової системи. Категорія фінансів виражає свою економічну сутність передусім через розподільну функцію. Ця функція набуває конкретного, специфічного виявлення у функціях, притаманних страхуванню, – ризикованій, попереджувальній і заощаджувальній». За умов, коли радянській державі належало понад 9/10 усіх виробничих фондів і фінансових ресурсів, страхування було монополізоване і дуже обмежене щодо можливостей розвитку. Воно, як правило, не поширювалося на об'єкти державної власності. Включення страхування до фінансів мало значною мірою суто фіскальну мету. Були часи, коли умови страхування не передбачали створення перехідних резервів. Значні суми штучно створеного перевищення надходжень над витратами зараховувались до бюджету.

Інша ситуація спостерігається в ринковій економіці, коли страхування відбувається на комерційних засадах. (Це не стосується обов'язкового соціального страхування, де страхові операції не передбачають отримання прибутку.) Воно стає важливим напрямком підприємницької діяльності й розглядається як окрема галузь (індустрія). Природно, що кожна страхова компанія, як і будь-яке інше підприємство, має власне фінансове господарство, за допомогою якого забезпечує свою статутну діяльність. У цій частині страхування належить до сфери фінансів підприємств і галузей.

Отже, страхування не вміщується в рамки традиційного вузького розуміння фінансів як економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання доходів і грошових фондів. До речі, в англійському словнику страхових термінів страхування визначається «як система передання ризику і його комбінування». Тобто у країні, де виникла більшість класичних видів страхування, зміст останнього пов'язують, насамперед, із переданням ризику від страхувальника до страховика. Створення і використання грошових фондів підпорядковується головній меті – забезпеченню можливості страховикові здійснювати свою діяльність.

Існує також тісний взаємозв'язок між страховою і кредитною діяльністю. Населення багатьох країн надає перевагу заощадженню своїх коштів через страхові компанії, укладаючи з ними договори на страхування життя та здоров'я. До продажу страхових полісів нерідко залучаються й банки.

Завдяки страхуванню акумулюються великі кошти, які до настання страхових випадків використовуються передусім як джерело кредитних ресурсів. Страхові поліси можуть бути гарантіями повернення позик. Матеріальні цінності, що їх у разі кредитування банки приймають як заставу, мають бути застраховані. Отже, існує тісний взаємозв'язок між страхуванням і кредитом. Але це не дає підстав для ототожнення специфічних економічних відносин, що становлять зміст страхування, з поняттям кредиту.

Останнім часом під впливом західної теорії вдаються до розширеного тлумачення фінансів, виокремлюючи 5 великих сфер їх функціонування: фінанси державні, фінанси галузеві, кредит і грошовий обіг, ринок цінних паперів, страхування. Ця концепція надає фінансам широкого змісту, який виводить їх далеко за межі розподільної категорії. У цьому контексті страхування стає на один рівень із кредитом, державними фінансами, фінансами галузей, фондовим ринком.

У світовій практиці страхові послуги як об'єкт специфічних відносин, що становлять зміст страхування, розглядаються як складова фінансових послуг. Так, у п. 5 Додатка з фінансових послуг до ухваленої 15 квітня 1994 року Генеральної угоди з торгівлі послугами зазначено: «Фінансові послуги охоплюють страхові послуги і ті, що, належать до страхових, а також усі банківські та інші фінансові послуги (крім страхування)». З цього визначення випливає також, що страхування, як і кредит та цінні папери, є складовою ланкою фінансів у їх широкому розумінні. Такий підхід підвищує можливості активнішого і водночас ефективнішого застосування кожної із зазначених ланок у складному механізмі ринкової економіки.

З урахуванням наведених аргументів слід підходити й до визначення та характеристики функцій страхування, які в сукупності мають конкретизувати його зміст у сучасних умовах. З цих міркувань страхування виконує такі функції: ризиковану, створення і використання страхових резервів (фондів), заощадження коштів, превентивну.

Ризикована функція страхування. Вона полягає в переданні за певну плату страховикові матеріальної відповідальності за наслідки ризику, зумовленого подіями, перелік яких передбачено чинним законодавством або договором. Чим вищі ймовірність і розмір ризику, тим і плата за його утримання, обчислена на підставі тарифів, визначених за допомогою актуальних розрахунків, більша. У разі настання страхового випадку страхувальник висуває страховикові вимогу щодо

відшкодування збитків (виплати страхових сум). Ризикована функція відбиває процес купівлі-продажу страхової послуги.

Функція створення і використання страхових резервів (фондів). Страхування стає можливим лише за наявності у страховика певного капіталу, достатнього для забезпечення покриття збитків (у разі їх виникнення), заподіяних страхувальникові стихійним лихом, нещасним випадком чи іншою страховою подією. Власними коштами покрити таку потребу у грошових виплатах страховик, здебільшого, не в змозі. Тому кожний страховик створює систему страхових резервів. Нагромадження й використання таких резервів характерні для страхової діяльності.

У формуванні й використанні страхових резервів виявляється перерозподіл коштів між страхувальниками. Ті з них, для яких у певному періоді не настала страхова подія, сплативши страхові внески, не отримують жодних виплат. І навпаки: страхувальникам, які зазнали серйозних збитків від страхового випадку, виплачується відшкодування в сумах, значно більших за внесені страхові платежі.

Формування страхових резервів – це спосіб концентрації та використання коштів, необхідних не лише для розподілу між усіма страхувальниками збитків, зумовлених страховими випадками поточного періоду, а й для відповідного покриття можливих масштабніших збитків, що можуть припасти на окремі роки наступних періодів.

У тій частині страхових платежів, яка спрямовується на ведення справи, перерозподіл коштів спостерігається меншою мірою. Те саме стосується й формування прибутку від страхової діяльності. Його джерелом є частина навантаження на нетто-ставку страхового тарифу та економія коштів, призначених на ведення справи.

Функція заощадження коштів. У більшості країн світу першість за обсягами страхових премій посідає особисте страхування (на дожиття, пенсій, ренти тощо). Проте виплати, пов'язані із втратою життя і здоров'я внаслідок нещасного випадку, становлять менш як 10%. Решта припадає на

заощадження. Вони виплачуються з урахуванням інвестиційного доходу в разі дожиття застрахованого до певного віку або події.

Населенню часто вигідніше заощаджувати кошти у страховій системі, ніж у банках. Припустимо, що громадянин А вніс 7500 грн на строковий депозитний рахунок у комерційному банку, а громадянин Б придбав поліс змішаного страхування життя на 25000 грн терміном на 10 років, сплативши за перші три роки 7500 грн премій. У разі нещасного випадку банк може видати громадянину А кошти лише в межах залишку вкладу (з урахуванням відсотків). Якщо така біда спіткає громадянина Б, то страхова компанія виплатить йому грошову допомогу, виходячи зі страхової суми і коефіцієнта втрати працездатності. На випадок тривалої втрати працездатності фінансове забезпечення громадянина Б буде (особливо в перші роки дії страхового договору) у кілька разів більше, ніж у громадянина А. У разі гострої потреби в коштах страхувальник може достроково припинити дію договору, повернувши належну йому суму заощаджень.

Сприяючи розвитку заощаджувальних видів страхування, держава має змогу активно впливати на вирішення соціальних проблем, поживляючи грошовий обіг, підвищувати купівельну спроможність національної валюти, збільшувати інвестиційні можливості країни. Тому парламенти та уряди багатьох країн усіяко сприяють виявленню заощаджувальної функції страхування: створюються пільгові умови оподаткування страхових внесків і виплат, страхових вкладів, які переходять у спадщину, доходів компаній тощо. Вживаються й інші ефективні заходи.

Превентивна функція. Учасники страхування, і насамперед страховики та страхувальники, зацікавлені зменшити наслідки страхових подій. З цією метою вдаються до правової та фінансової превенції.

До правової превенції належать передбачені чинним законодавством або договорами страхування застереження, згідно з якими страхувальник повністю або частково

позбавляється страхових відшкодувань. Вони охоплюють випадки протиправних дій або бездіяльності з боку страхувальника щодо застрахованих об'єктів. Наприклад, страховики не покривають матеріальних збитків, що їх зазнали потерпілі, перебуваючи у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, а також не передбачають страхових відшкодувань у разі самогубства, навмисного пошкодження власного майна і здоров'я.

Перелік ризикованих об'єктів, які не приймаються на добровільне страхування, та можливих відмов щодо виплати відшкодування може бути складений у разі страхування як фізичних, так і юридичних осіб.

Фінансова превенція полягає в тому, що частина страхових премій спрямовується на фінансування превентивних заходів. Добре зарекомендувала себе практика 70–80-х років, коли страхові ресурси використовувалися з метою спорудження й обладнання технікою пожежних депо, придбання медикаментів і утримання персоналу служб, що мали своїм завданням боротьбу з інфекційними захворюваннями сільськогосподарських тварин, фінансування заходів із запобігання дорожньо-транспортним пригодам і т. ін. Нині не передбачено обов'язкового створення фонду запобіжних заходів. Через це значно ускладнюється виконання страхуванням превентивної функції. Можливості страхування істотно звужуються, коли виникають суперечності між функціями, що характеризують сутність категорії страхування, і чинним правовим забезпеченням їх нормального виявлення.

Зазначені функції страхування є специфічними. Проте водночас у сфері страхової діяльності виявляються й функції, притаманні фінансам у цілому (наприклад, контрольна функція), та функції інших суміжних вартісних категорій (наприклад, ціни, коли йдеться про формування страхових тарифів, оцінку об'єкта страхування, з'ясування розміру завданих збитків).

4.2 Страхування майна на випадок вогню, стихійного лиха та крадіжки

Економічна реформа в Україні пов'язана насамперед зі зміною механізму управління в державному секторі економіки та форм власності на основі приватизації державного майна. Формується нова структура багатокладної економіки. Оскільки за цих умов господарювання зростають витрати на забезпечення безпечності бізнесу, зростає потреба суб'єктів господарської діяльності у захисті своїх майнових інтересів від різноманітних ризиків. Важливою стає проблема мінімізації підприємницького ризику.

Як відомо, переважну частину національного багатства країни становить майно підприємств різних форм власності. Нерідко на діяльність підприємств впливають непередбачені обставини. А такі явища, як стихійні лиха, пожежі й крадіжки, негативно впливають на відтворювальний процес, оскільки матеріальні носії основних і оборотних засобів істотно пошкоджуються. Щоб забезпечити відшкодування збитків, потрібні грошові резерви. Своїх коштів вистачає, як правило, лише на покриття незначних збитків. Що ж до великих збитків, то для їх відшкодування практично жодне підприємство не має коштів. Постає потреба у страхуванні. Світовий досвід довів, що найбільш економною формою страхового захисту є страхування майна.

Страхування майна промислових підприємств від вогню є традиційним і найпоширенішим видом страхування. Сутність страхування від вогню – відшкодування збитку від раптових і непередбачених випадків пожежі або вибуху, а також деяких інших випадкових і непередбачених подій (ризиків), додаткових щодо ризиків пожежі та вибуху, що призвели до спалаху застрахованого майна (страхування «від вогню та інших випадків»). Під поняттям «пожежа» слід розуміти неконтрольоване горіння, яке спричинило матеріальний збиток. Страхові компанії відшкодовують також збитки, які виникли

внаслідок

безпосередньої дії вогню (пожежі), а також дії побічних явищ (тиск повітря або газу, тепло, дим).

Для того щоб підприємство змогло захистити себе від фінансових збитків у разі настання непередбачених обставин, укладаються договори добровільного страхування майна державних, кооперативних, громадських, акціонерних, орендних, приватних та інших форм власності підприємств і організацій незалежно від видів діяльності.

Страхування майна сільськогосподарських підприємств (урожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень, тварин) має певні особливості. Державні підприємства, а також акціонерні товариства й корпорації, що виникли на їх основі, можуть укласти різного виду договори страхування.

За основним договором страхуванню підлягає все майно, що належить підприємству:

- будівлі, споруди, передавальні пристрої, силові, робочі та інші машини, обладнання, транспортні засоби, риболовецькі судна, знаряддя лову, об'єкти незавершеного будівництва, інвентар, готова продукція, сировина, товари, матеріали та інше майно.

За додатковими договорами може бути застраховане:

- майно, одержане підприємством згідно з договором майнового найму (якщо воно не застраховане у наймодавця), або прийняте від інших підприємств та населення для переробки, ремонту, перевезення, зберігання, на комісію тощо.

- майно на час проведення експериментальних або дослідницьких робіт, експонування на виставках.

Підприємство має право страхувати будь-яку частину свого майна за повною вартістю (вибіркове страхування).

Окремо від власного майна можуть страхуватися основні фонди, що передані в оренду іншим підприємствам та організаціям.

Не приймаються на умовах добровільного страхування:

а) гроші готівкою;

- б) акції, облігації та інші цінні папери ;
- в) рукописи, креслення й інші документи, бухгалтерські та ділові книги;
- г) дорогоцінні метали;
- д) технічні носії інформації, комп'ютерних та аналогічних систем (магнітні плівки, касети, магнітні диски і т. ін.);
- е) майно, яке знаходиться в застрахованому приміщенні, але не належить страхувальникові.

Не можуть бути застрахованими також будівлі, споруди, які перебувають в аварійному стані чи розташовані в зоні, якій загрожують обвали, зсуви, повені та інші стихійні явища.

У разі страхування майна на час проведення експериментальних чи дослідницьких робіт або експонування на виставці воно вважається застрахованим із часу, коли його взято з постійного місця перебування (організація, музей, виставка), для того щоб упакувати й далі транспортувати до місця випробування або експонування. Стан застрахованої цього майна триває і в період його тимчасового складування, випробування, експонування та зворотного транспортування доти, доки це майно не буде встановлене на постійне місце перебування в пункті, зазначеному в договорі.

Страхові випадки. У разі страхування майна підприємств вирізняють два типи договорів:

- а) страхування від вогню, удару блискавки, вибуху;
- б) комплексне або розширене страхування «від вогню та інших випадків», яке включає, крім ризиків пожежі і вибуху, додатково такі страхові події: землетрус; зсув; обвал; буря; ураган; повінь; град, злива; осідання ґрунту; затоплення; шторм; цунамі; туман; пошкодження майна водою з водопровідних, каналізаційних, опалювальних систем; крадіжки зі зломом (пограбування).

Майно береться під страховий захист також від ризиків, що виникають під час ведення експериментальних та дослідницьких робіт.

Будівлі, споруди та інше майно вважається застрахованим і на той випадок, коли у зв'язку з пожежею або раптовою

загрозою стихійного лиха їх необхідно розібрати або перенести на нове місце.

Страхова оцінка. Для того щоб відшкодування збитків, завданих основним та оборотним фондам, було повним, необхідно правильно їх оцінити.

Для оцінювання основних фондів застосовується їх повна балансова вартість за вирахуванням величини зносу.

Товарно-матеріальні цінності як власного виробництва, так і придбані підприємством оцінюються в розмірі фактичної собівартості або в цінах, що діяли на день укладання договору з вирахуванням зносу.

Об'єкти у стадії незавершеного будівництва – у розмірі матеріальних і трудових витрат, фактично здійснених на час страхового випадку.

Продукція у процесі виробництва або обробки – вартості витрачених на момент страхового випадку сировини, матеріалів і вкладеної праці.

Експонати виставок, музейні коштовності, колекції, авторські роботи, антикваріат – на вартість, визначену за пред'явленими страхувальником документами або згідно з експертною оцінкою.

Договір страхування всього майна може бути укладеним на таких засадах:

- на балансову вартість;
- на договірну вартість;
- на певну частку (відсоток) вартості.

Якщо майно взяте на страхування на певну частку (відсоток), то всі об'єкти вважаються застрахованими на ту саму частку.

Договір страхування майна, одержаного підприємством за договором майнового найму або прийнятого ним від інших організацій і населення для переробки, ремонту, перевезення, на комісію, зберігання тощо, укладається на повну вартість цього майна на підставі даних бухгалтерського обліку підприємств, яким належить це майно (з вирахуванням зносу).

За договором страхування майна підприємства мають право обрати обсяг власної участі у відшкодуванні витрат (франшизу). Сума платежів відповідно зменшується на розмір установленної договором франшизи.

Страхова сума. Страхування не може бути джерелом збагачення страхувальника. Тому основою для визначення страхової суми є дійсна вартість застрахованого майна на дату настання страхового випадку. За кожним застрахованим об'єктом страхова сума має відповідати його дійсній вартості.

Якщо вона менша, страхувальник має право на відшкодування тільки тієї частини збитку, яка відноситься до загальної суми збитку так, як страхова сума до страхової вартості. У цьому разі йдеться про так зване «недострахування». Страхувальник сплачуватиме меншу за розміром страхову премію.

$$\text{Страхове відшкодування} = \frac{\text{Збиток} \times \text{Страхова сума}}{\text{Вартість майна}}$$

Щоб уникнути негативних наслідків такого стану страхувальника, необхідно у разі підвищення цін на майно або зміни його вартості своєчасно приводити у відповідність страхову суму.

Існують різні методи, які виключають небезпеку «недострахування»:

- страхування на випадок збільшення вартості майна;
- підсумкове страхування;
- баланс сум;
- страхування за середнім залишком;
- застереження про приведення сум у відповідність.

Страхова сума у зв'язку зі зміною вартості майна в період чинності договору може бути збільшена за письмовою заявою страхувальника. Страхові платежі перераховуються за строк, що лишився до закінчення дії договору; за кожний місяць додатково нараховується 1/12 річного страхового внеску.

Порядок укладання і припинення дії договору страхування.

Договір страхування укладається на підставі письмової заяви страхувальника. Страхувальник подає окремо заяву про добровільне страхування майна, що належить підприємству, і заяву про добровільне страхування майна згідно з договором майнового найму. Якщо договір страхування укладається щодо частини майна (вибіркове страхування), то до заяви додається опис відповідного майна.

Заява – це найпоширеніша форма отримання страховиком інформації про ризики, які необхідно застрахувати. У заяві страхувальник має дати вірогідний опис майна, охарактеризувати його, зазначити місцезнаходження і призначення, вказати на збитки, які сталися раніше, та їх причини. Такі відомості необхідні для правильного визначення ступеня ризику, розміру страхової премії, урегулювання спірних питань щодо розміру відшкодування збитку.

У разі навмисного спотворення відомостей страхувальником страхова компанія може визнати договір недійсним або (якщо це передбачено правилами страхування) зменшити розмір відшкодування збитку і навіть відмовитись від його виплати.

Якщо після укладання договору страхування зі застрахованим майном відбулися зміни, про них необхідно повідомити страхову компанію (наприклад, перепрофілювання виробництва, реконструкція, заміна обладнання і т. ін.).

Якщо страхувальник страхує майно, яке вже застраховане в інших страхових компаніях, він має повідомити нову страхову компанію про чинні договори та зазначити страхову суму, оскільки страхова сума не повинна перевищувати страхової вартості.

Договір страхування оформляється видачею страхувальникові страхового полісу і починає діяти наступного дня після сплати нарахованих платежів (усієї суми або визначеної договором першої її частини).

Договори страхування майна можуть укладатися на 1 рік або на невизначений термін зі щорічним перерахунком вартості майна і суми річних платежів.

За договором, укладеним на 1 рік і більше, страхові премії можуть бути сплачені одноразово в розмірі річної суми або у два строки. За першим платіж має становити не менш ніж 50 % річної суми. Платежі в повному обсязі або за першим строком сплати мають бути сплачені у встановлений договором термін, за другим – не пізніше, як за три місяці після нього.

У випадках, коли відповідальність за договорами не передається на перестраховання, страхові премії можуть бути сплачені у чотири строки. При цьому кожний платіж має становити не менше як 25 % їх річної суми. Платіж за першим строком сплачується у встановлений договором термін, а наступні – не пізніше відповідно трьох, шести, дев'яти місяців від дня сплати першого.

Договір набуває чинності з наступного дня після надходження на розрахунковий рахунок компанії не менш як 50 % річної суми платежів за умови їх сплати у два строки чи 25 % при сплаті платежів у чотири строки.

За договором, укладеним на термін понад 1 рік, не пізніше як за місяць до кінця року, за який повністю було сплачено страхові платежі, згідно з представленою довідкою із зазначенням уточненої вартості майна і страхової суми, на наступний рік повинні надійти перераховані платежі в обсязі річної суми або не менше 50 % вартості річної суми. Якщо за договором страхування до встановленого першого строку сплати платежі не надійдуть або надійдуть не повністю, то цей договір вважається не дійсним, а страхувальникові повертаються 90 % платежів. Майно, яке надійшло в період чинності договору страхування, вважається застрахованим у межах страхової суми без додаткової сплати страхових платежів. За майно, яке вибуло в період чинності договору, страхові платежі не повертаються.

У разі укладання договору страхування терміном до дев'яти місяців платежі обчислюються за кожний місяць у

розмірі 10 відсотків річної ставки, а на 10 чи 11 місяців – у розмірі річної ставки з одноразовою їх сплатою.

У зв'язку із зміною вартості майна або додаткових матеріальних і трудових затрат по відновленню робіт на об'єктах незавершеного будівництва, страхова сума може бути збільшена. Страхові платежі перераховуються за термін, що залишився до закінчення дії договору, а саме за кожний місяць додатково нараховується 1/12 річного страхового платежу.

Якщо припиняється діяльність підприємства через його ліквідацію, договір втрачає силу з моменту виключення його із державного реєстру, а в разі реорганізації (об'єднання, поділ, відділення) – з моменту державної реєстрації новоствореного об'єднання.

У разі дострокового припинення дії договору за вимогою страхувальника страхова компанія повертає страхові платежі повністю за період, що залишився до закінчення дії договору з відкиданням витрат на ведення справи, якщо вимога страхувальника зумовлена порушенням компанією умов договору страхування, то остання повертає страхувальникові сплачені ним страхові платежі повністю.

Протягом цього терміну майно новоствореної організації вважається застрахованим:

- у разі злиття підприємств – на таку частку вартості майна новоствореного підприємства, яку становить страхова сума за чинними договорами страхування майна цих підприємств в усій вартості майна новоствореного підприємства;

- у разі поділу підприємств – на таку частку (відсоток) вартості майна, яку вартість застрахованого майна за чинним договором становила в загальній вартості майна розділеного підприємства.

Платежі, що залишилися після припинення дії договору до кінцевих строків страхування, повертаються (лише за повні місяці).

У разі загибелі або пошкодження застрахованого майна в період роботи комісії з реорганізації діяльності або ліквідації

підприємств страхове відшкодування виплачується підприємству чи організації- правонаступниці.

Пільги. Для постійних страхувальників, які безперервно страхували майно на повну вартість і протягом одного, двох, трьох, чотирьох і більше років не одержували страхового відшкодування, річна сума страхових платежів зменшується відповідно на 15, 20, 25 і 30 відсотків.

Страхувальникам, котрі страхували майно не менше як 2 роки підряд, надається місячний пільговий строк для укладання нового договору. Він набуває чинності від дня закінчення строку дії попереднього договору. З цього дня обчислюються страхові платежі за новим договором.

Якщо протягом пільгового строку станеться страховий випадок, а новий договір на цей час не буде укладено, то відшкодування виплачується за умовами, установленими останнім договором страхування.

Зобов'язання сторін. Страхувальник зобов'язаний:

- надати страховикові достовірну інформацію про майно, яке підлягає страхуванню, його вартість, порядок використання і зберігання, інформацію про обставини, що мають значення для оцінювання страхового ризику, інформувати про зміни, що впливають на ступінь ризику;

- письмово повідомити страхову компанію про реорганізацію чи ліквідацію якнайшвидше, але не пізніше як за 3 доби; про знищення майна – протягом однієї доби від дня страхової події. Якщо закінчення строку подання заяви про загибель (пошкодження) майна припадає на вихідний день, то днем закінчення строку вважається перший робочий день;

- утримувати майно у суворій відповідності до протипожежних та інших правил, забезпечувати виконання вимог органів нагляду, додержувати правил зберігання й експлуатації;

- у разі загибелі (пошкодження) майна внаслідок неправомірних дій третіх осіб, а також якщо трапилася крадіжка зі зломом (пограбування) або викрадення засобів транспорту – негайно заявити органам міліції. Страхувальник

не має права розпочинати огляд об'єкта без представника страхової установи та правоохоронних органів;

- у разі загибелі, зруйнування, втрати або пошкодження застрахованого майна подати страховій компанії копії протоколу, акта, а також відповідні документи компетентних органів, необхідні для встановлення причин загибелі або пошкодження майна і визначення обсягу втрат;

- зберігати до прибуття представника страхової компанії пошкоджене і вціліле майно в тому вигляді, який воно мало після страхового випадку.

Якщо страхувальник не виконає зазначених обов'язків, страхова компанія має право відмовитись від сплати страхового відшкодування.

Страхові компанії зобов'язані:

- не пізніше як за 2 доби після одержання письмової заяви страхувальника про загибель чи пошкодження вжити заходів щодо оформлення необхідних документів для своєчасної виплати страхового відшкодування і протягом 7 днів визначити розмір збитку та виплатити страхове відшкодування (за умови, що страхувальником подані всі необхідні документи);

- керуватися документами слідчих органів, судів, висновками органів пожежної охорони, гідрометеорологічної служби та іншою інформацією відомств і установ про причини й розмір загибелі та пошкодження майна;

- страхова компанія має право перевіряти стан застрахованого майна, а також відповідність повідомлень страхувальника про умови страхування тим обставинам, які є насправді, давати письмові рекомендації для запобігання збиткам і зменшення їх розміру.

Страхова премія. Основні фактори, що визначають розмір ставки премії, такі; вірогідність страхового випадку; вірогідний розмір збитку. Задавши значення цих двох величин, дістанемо інтегральний показник, який покладено в основу ставки премії.

Розраховуючи тарифну ставку, страхова компанія виходить із умов, що зібраних коштів зі страхувальників має бути достатньо для страхових виплат усім застрахованим особам.

Розраховуючи ставки страхових платежів, які залежать від конкретних об'єктів та умов страхування, застосовуються різні знижки-надбавки та пільги. При страхуванні майна державних підприємств і організацій ставки диференційовані залежно від галузі, якій належить страхувальник. Якщо підприємство бажає застрахувати все своє майно, застосовуються

знижені ставки. У разі вибіркового страхування, коли укладається договір страхування частини майна, ставки страхових платежів значно вищі.

Ураховуються також технічний стан підприємства, а саме: якщо він гірший за середній, засоби технічної безпеки застарілі або їх мало, персонал мало кваліфікований, тарифна ставка може бути підвищена.

Певні знижки суми нарахованих платежів надаються тим підприємствам, застраховані об'єкти яких відповідають вимогам пожежної безпеки.

Якщо підприємство не нове, ураховується досвід його страхування: якщо страхових випадків було небагато – премія встановлюється невисока, а якщо їх було відносно багато – премія буде вищою за середню.

Найвищі ставки застосовуються зі страхування машин, обладнання та іншого майна, яке використовується для виконання експериментальних і дослідних робіт.

Для страхування майна недержавних підприємств і організацій використовуються ставки, диференційовані за формами господарювання та видами майна.

Зі страхування майна релігійних організацій, музеїв тощо застосовуються різні ставки залежно від рівня протипожежної забезпеченості будівель.

При укладанні договору страхування ціна послуги може бути подана в твердій сумі або у вигляді частки (відсотка) від якоїсь величини, яка може бути взята за базу визначення ціни.

У разі страхування майна від вогню, стихійного лиха та крадіжки страхову премію визначають у вигляді відсотка від

бази премії. Базою премії завжди є страхова сума і тарифна ставка.

Страхова премія за договором страхування, укладеним на один рік або на невизначений термін, може бути внесена одноразово (у розмірі річної суми платежів) або за два рази: кожний внесок має становити не менш як 50 % річної суми платежів. Перший платіж має бути внесений у встановлений договором термін, другий – не пізніше як через 4 місяці після нього. Якщо платежі вносяться одноразово, страхувальникові надається знижка з нарахованих платежів.

При поновленні договору страхування перша частина платежу має бути внесена раніше, ніж втратить чинність попередній договір, а наступна – не пізніш як за чотири місяці від дня втрати чинності.

Перерахунок платежів за договорами, укладеними на невизначений період, здійснюється на основі заявленої страхової суми. Термін подання – не пізніш як за 2 місяці до закінчення року, за який повністю внесені страхові платежі.

Якщо до встановленого першого строку платежі внесені не повністю, то ці договори вважаються такими, що не відбулися. У цьому випадку 90% сум, що надійшли як платежі, повертаються на рахунок підприємства. Протягом одного місяця він може бути поновлений, якщо страхувальник погасить заборгованість за платежами.

Визначення збитку і страхового відшкодування. Визначення розміру збитку і виплати страхового відшкодування – одна з найскладніших і найвідповідальніших операцій страхових компаній. Від умілого, чіткого та якісного регулювання збитків, які виникли у страхувальника, залежить імідж страхової компанії.

Методика визначення збитку та страхового відшкодування залежить від об'єкта страхування (будівлі, засоби виробництва, товари і т. ін.), суб'єкта страхування (державне підприємство, колгосп і т. ін.), стихійного лиха (пожежа, землетрус, повінь тощо).

Розмір збитку і сплати страхового відшкодування визначають у такій послідовності: 1) устанавлюють факт страхового випадку; 2) визначають розмір збитку і страхового відшкодування, складають страховий акт про страховий випадок; 3) здійснюють страхову виплату.

При пошкодженні, загибелі або крадіжці майна страхувальник має протягом одного – трьох днів подати заяву про страховий випадок, зазначивши в ній, коли, де, за яких обставин і яке майно загинуло або було пошкоджене чи викрадене.

Страхова компанія перевіряє відповідність наведених фактів та умов договору страхування.

Так вирішується питання про наявність страхового чи нестрахового випадку.

Потрібно встановити також, чи було застраховане майно на момент настання страхової події, оскільки договір страхування міг ще не набути чинності, або бути вже припиненим. Далі необхідно перевірити, чи входять до обсягу відповідальності страхові випадки та інші ризики, від яких здійснено страхування. Відповідні органи мають надати страхувальникові такі документи:

- на випадок пожежі – довідку (акт) органу пожежного нагляду;
- у разі стихійного лиха – довідку органів гідрометеорологічної служби;
- на випадок крадіжки майна або його знищення, пов'язаного з крадіжкою, – відповідну постанову слідчих органів з обов'язковим списком майна, яке було вкрадене або знищене.

Коли подія, яка настала, не була передбачена договором, вона не є страховим випадком і страховик звільняється від відшкодування завданого збитку.

Страхова компанія, визнавши, що подія, яка призвела до загибелі або пошкодження майна, є страховим випадком, протягом п'яти – десяти днів з моменту отримання заяви від страхувальника повинна скласти страховий акт, відбивши в

ньому факт, причини та наслідки страхового випадку, а також визначивши розміри збитку та страхового відшкодування.

Розмір збитку в разі загибелі (руйнування) будівель, споруд та Іншого майна, яке належить до основних засобів, визначається виходячи із залишкової вартості, оцінної вартості і виключенням вартості залишків, а в разі пошкодження згаданих будівель, споруд тощо – на основі вартості відновлення (ремонту) і в межах страхової суми. До суми збитку входять також втрати від пошкодження майна внаслідок заходів, що вживалися для його рятування, усі необхідні і доцільні витрати на рятування, зберігання та впорядкування застрахованого майна після настання страхового випадку, витрати на складання кошторисів на відновлення пошкоджених об'єктів, проведення експертиз, необхідних для встановлення обсягу втрат, і т. ін.

Кількість і вартість майна, наявного на момент страхового випадку, визначається за даними бухгалтерського обліку і звітності та на підставі первинних документів про надходження і видатки інвентаризаційних залишків невикористаних матеріалів.

Після розрахунків розміру збитку визначають розмір страхового відшкодування.

Більшість компаній страхове відшкодування виплачують протягом 15 днів від дня складання акта про загибель (пошкодження) застрахованого майна й одержання всіх необхідних документів від компетентних органів.

У разі загибелі (пошкодження) майна страхове відшкодування визначається таким відсотком від суми збитку, в якому майно було застраховане, але розмір відшкодування не повинен перевищувати розміру страхової суми. Якщо перевіркою буде встановлено, що під час укладання договору вартість майна була зазначена нижчою за фактичну, то відсоток, на який було застраховане майно, відповідно зменшується.

Якщо внаслідок страхового випадку знищено велику кількість майна і протягом встановленого строку неможливо

зробити новий розрахунок розміру збитку, то на підставі письмової заяви страхувальника страхова компанія може виплатити йому аванс у розмірі 50 %.

Із суми страхового відшкодування вираховуються:

- франшиза (безумовна);
- виплачений страхувальникові аванс;
- чергові платежі (в разі несплати), за погодженням зі страхувальником, якщо виплата здійснюється до настання строку їх сплати.

Втрати внаслідок пошкодження або знищення майна, отриманого підприємством або організацією за договором майнового найму або прийнятого для переробки, ремонту, перевезення,

зберігання тощо, відшкодовуються у повному обсязі в межах страхової суми, установлені на кожний конкретний об'єкт.

Страхове відшкодування за збитки, завдані внаслідок виконання експериментальних або дослідних робіт, а також під час експонування майна на виставках, виплачується лише у випадках, коли майно було застраховане за окремим договором.

Страхова установа, яка виплатила страхове відшкодування за пошкоджене або загине майно, набуває права висунути (у межах суми, виплаченої страхувальникові) вимоги, які підприємство має до особи, відповідальної за завдану шкоду.

Договір страхування, за яким виплачено страхове відшкодування, зберігає чинність до кінця зазначеного в ньому строку в розмірі різниці між страховою сумою, обумовленою договором, і сумою виплаченого страхового відшкодування. Якщо страхове відшкодування виплачене в розмірі повної страхової суми, то чинність договору припиняється.

Не підлягають відшкодуванню збитки:

- завдані внаслідок перебігу процесів, яких не можна уникнути в роботі або таких, що природно впливають з них (корозія, природне спрацювання та інші природні властивості окремих предметів);

- завдані через те, що страхувальник не вжив належних заходів для рятування майна, забезпечення його зберігання і запобігання подальшому пошкодженню чи знищенню;
- завдані внаслідок викрадення майна, якщо факт крадіжки не підтверджено міліцією або іншими правоохоронними органами.

4.3 Страхування домашнього майна

Для населення давно стали звичними такі складні та цінні побутові предмети, як телевізори, холодильники та інші предмети довгострокового користування. Тому природним є намагання власників домашнього майна захистити себе від будь-яких випадковостей. Вирішити ці проблеми можна за допомогою добровільного страхування домашнього майна.

Страхувальниками домашнього майна можуть бути фізичні особи – власники домашнього майна.

Страхуванням охоплюється різне майно, що належить на праві приватної власності страхувальникові і членам його родини, які разом з ним проживають і ведуть спільне господарство. Зокрема, це таке майно: меблі, радіо-, відео- і телеапаратура, електроприлади, килимові вироби, одяг, білизна, взуття, вироби з дорогоцінних металів, предмети домашнього господарства та вжитку, господарський та спортивний інвентар; книги, предмети образотворчого мистецтва тощо. На страхування приймаються не лише предмети домашньої обстановки, побуту та особистого споживання, а й будівельні матеріали, корми, паливо, сільськогосподарські культури, елементи оздоблення та обладнання житлових і господарських приміщень у будинках державного, громадського фонду, житлово-будівельних кооперативів, приватизованих квартир, а також цивільна відповідальність страхувальника за шкоду, яку він може завдати третій особі.

На страхування може прийматися все домашнє майно, яке є в господарстві, окремі групи предметів (наприклад, меблі,

одяг, радіо-, теле-, відеоапаратура) або окремі предмети (скажімо, лише персональний комп'ютер або телевізор). Особливо цінне майно (вироби з дорогоцінних металів, коштовне, напівкоштовне каміння, картини, колекції, унікальні та антикварні речі тощо) може прийматися на страхування за спеціальним договором.

Численність об'єктів страхування зумовлює наявність великої кількості подій, у разі яких виплачується відшкодування. Страховик відповідає за збитки, що виникли внаслідок зазначених далі причин.

- Стихійне лихо: повінь, буря, ураган, злива, град, обвал, зсув, вихід підґрунтових вод» осідання ґрунту, паводок, незвичні для даної місцевості тривалі дощі та великі снігопади, сель, блискавка, землетрус.

- Пожежа, вибух, аварія опалювальної системи, водопровідної або каналізаційної мережі, проникнення води із сусіднього приміщення, викид газу, раптове зруйнування основних конструкцій житлових або підсобних приміщень.

- Викрадення або неправомірні дії третіх осіб.

Залежно від конкретних потреб у страховому захисті страхувальник може застрахувати домашнє майно одразу від усіх або кількох зазначених ризиків. При цьому ризики можуть також бути згруповані за варіантами, наприклад: 1-й варіант – передбачає відповідальність страховика за відшкодування збитку, що стався внаслідок будь-якого випадку, тобто від стихійного лиха, нещасного випадку, викрадення; 2-й варіант – лише в разі стихійного лиха або нещасного випадку; 3-й варіант – тільки в разі викрадення і т. ін.

Серед такої кількості об'єктів страхування та страхових випадків передбачаються певні обмеження щодо прийняття домашнього майна на страхування та обсягу страхової відповідальності. Так, страхування не поширюється на різні документи, цінні папери, грошові знаки, рукописи, фотознімки, кімнатні рослини, запасні частини, деталі, приладдя до транспортних засобів та інше майно, страхування якого провадиться за іншими правилами. Крім того, не вважаються

застрахованими предмети, які використовуються з комерційною чи професійною метою чи не належать страхувальникові або членам його сім'ї на правах особистої власності (наприклад, речі, що взяті напрокат, у тимчасове користування або на зберігання від інших осіб). Крім того, не приймається на страхування домашнє майно, що перебуває в аварійних або дуже старих будівлях чи в зоні, якій загрожують повені, зсуви, обвали та інші стихійні лиха, з моменту оголошення в установленому порядку про таку загрозу. У такій зоні домашнє майно приймається на страхування лише в разі, коли страхувальник поновлює договір страхування на новий термін до закінчення терміну дії попереднього договору.

До обсягу страхової відповідальності не включаються збитки, які виникли внаслідок ведення воєнних дій, введення воєнного стану, зносу, технічного браку, технічних поломок, перевищення строку експлуатації домашнього майна, навмисних дій страхувальника або члена його родини.

Дія договору страхування у просторі обмежена місцем страхування. Отже, охоплене страховим захистом домашнє майно підлягає страхуванню лише за зазначеною в договорі страхування адресою, тобто за місцем проживання страхувальника або розташуванням садового (дачного) будинку (ідеться про всі житлові та підсобні приміщення або відкриті ділянки садиби). Якщо майно переміщується за іншою адресою, то дія договору страхування припиняється. Проте в певних випадках, обумовлених договором, можливе вільне переміщення майна з місця страхування. Наприклад, майно може бути застрахованим на вулиці, на роботі страхувальника або під час його транспортування (залізничним, автомобільним та іншими видами транспорту) у зв'язку зі зміною страхувальником постійного місця проживання в межах території України, крім випадків, коли законодавством або договором перевезення встановлена відповідальність транспортної установи за цілісність майна, що перевозиться.

Страхова сума кожного застрахованого предмета домашнього майна має відповідати страховій оцінці.

Страховою оцінкою може бути погоджена сторонами страхування дійсна або первісна вартість майна з урахуванням витрат, пов'язаних з його рятуванням або приведенням у порядок під час страхового випадку. За бажанням страхувальника домашнє майно може бути застраховане на повну дійсну (первісну) вартість або на певну частку від цієї вартості. Тільки колекції, картини, унікальні та антикварні речі приймаються на страхування в розмірі їх повної вартості згідно з експертною оцінкою відповідних компетентних органів.

Якщо на страхування приймаються окремі групи майна або окремі предмети, то страхову суму встановлюють, виходячи з вартості кожної групи майна або предмета окремо.

Договір страхування укладається на підставі усної або письмової заяви страхувальника, як правило, з можливим оглядом майна, що його здійснює представник страховика у присутності страхувальника, аби впевнитися, що заявлена страхова сума відповідає наявності та вартості майна, яке приймається на страхування. Строк страхування становить здебільшого 1 рік, але можуть бути установлені інші строки страхування згідно з конкретними запитами страхувальника, наприклад кілька місяців.

Розмір тарифної ставки встановлюється у відсотках від страхової суми і залежить від обсягу відповідальності страховика, виду домашнього майна, типу будівлі, в якій міститься майно, умов додержання безпеки житла та інших факторів.

Порядок сплати страхових платежів і строки дії договору здебільшого відповідають умовам, передбаченим у разі страхування будівель.

У практиці страхування передбачається надання страхувальникам різних пільг, які можна поділити на такі групи: пільги за беззбиткове страхування та пільги різним групам страхувальників.

Пільги за беззбиткове страхування надаються особам, які протягом двох-трьох років страхували домашнє майно, не одержуючи страхового відшкодування. Таким страхувальникам

надається знижка, наприклад, від 10 до 40 % страхового платежу.

Пільги, що надаються різним групам страхувальників, також стосуються знижок зі страхових платежів та пільгового терміну для поновлення договору. Знижки зі страхових платежів можуть надаватися окремим страхувальникам:

- за комплексність страхування. Умовою отримання такої пільги має бути наявність договорів страхування за іншими видами страхування в одній страховій компанії. Наприклад, окрім договору страхування домашнього майна страхувальник має договір страхування транспортного засобу та договір страхування від нещасних випадків;

- за безпеку житла, тобто за використання страхувальниками надійних замків і систем сигналізації житла.

Постійним страхувальникам може надаватися пільговий (наприклад, місячний) термін для укладення нового договору. Новий договір, укладений в обумовлений пільговий термін, незалежно від дня внесення страхових платежів, вважається поновленим і набуває чинності з моменту закінчення дії попереднього договору. Якщо протягом пільгового терміну станеться страховий випадок, а новий договір не буде поновлено, страхове відшкодування виплачується, згідно з умовами страхування, установленими останнім договором.

Взаємовідносини сторін у разі настання страхового випадку ґрунтуються на виконанні страхувальником та страховиком певних зобов'язань. Страхувальник, аби реалізувати своє право на відшкодування, має діяти так:

- вжити заходів щодо запобігання та зменшення збитків, завданих унаслідок настання страхового випадку;

- у разі викрадення майна, знищення або пошкодження його внаслідок навмисних неправомірних дій третьої особи – заявити в органи міліції, у разі пожежі – в органи пожежного нагляду, у разі аварії чи вибуху – у відповідні органи аварійної служби і т. ін.;

- негайно (наприклад, протягом трьох днів) повідомити страховикові про будь-який страховий випадок;

– подати перелік знищеного, пошкодженого або викраденого домашнього майна страховикові;

– зберегти пошкоджені предмети майна або наявні залишки від них та показати їх представникові страховика при складанні страхового акта.

Обов'язки страховика при настанні страхового випадку здебільшого відповідають положенням, що діють зі страхування будівель.

У розрахунку розміру збитку мають місце такі особливості:

– розмір збитку визначається окремо за кожним предметом домашнього

– майна;

– збиток визначається окремо за кожним ризиком знищення або пошкодження домашнього майна (попри одночасність їх страхування), оскільки втрати в обох випадках будуть різні.

Адже знищеним майно вважається тоді, коли воно стало цілком непридатним для використання за початковим призначенням; пошкодженим воно вважається тоді, коли якість предмета погіршилася, але при цьому можливі його відновлення з допомогою ремонту та подальша експлуатація за призначенням.

З огляду на сказане збиток визначається:

- у разі знищення майна - у розмірі дійсної (первісної) вартості застрахованого майна з урахуванням залишків (якщо такі є).

Приклад.

У результаті пожежі знищено телевізор. Вартість нового телевізора – 1500 грн. Знос на день лиха становить 12 %. Дійсна вартість телевізора з урахуванням зносу – 1320грн. $((1500 \cdot (100 - 12)) : 100)$. Оскільки від телевізора не було залишків, сума збитку становитиме 1320 грн.

- у разі викрадення – це дійсна або первісна вартість майна.

- у разі пошкодження майна – втрачена вартість, що визначається як різниця між дійсною вартістю та вартістю з урахуванням знецінення, тобто втрати якості та цінності майна через страховий випадок.

Приклад.

Пошкоджено килимове покриття вартістю 800 грн, знос на день пошкодження – 3 %, дійсна вартість – 776 грн. $((800 \cdot (100-3)) : 100)$, знецінення килимового покриття внаслідок страхового випадку становило 25 % його дійсної вартості. Сума збитку становитиме 194 грн. $(776 - (776 \cdot (100 - 25)) : 100)$.

Іноді бувають випадки, коли такі пошкоджені предмети, як холодильники, комп'ютери, телевізори, магнітофони та інша побутова техніка, шляхом ремонту може бути приведена в придатний для використання стан. У такому разі суму збитку можна визначати виходячи з вартості ремонту цих предметів. Вартість ремонту обчислюється за розцінками, що діяли на день страхового випадку і встановлені для відповідних організацій побутового сервісу.

Приклад.

Пошкоджено холодильник. Його вартість у новому стані 900 грн. Знос на день страхового випадку дорівнює 8 %. Вартість ремонту холодильника – 230 грн. Сума збитку становитиме 2Н грн. 60коп. $((230 \cdot (100 - 8)) : 100)$.

Деякі страхові компанії визначають суму збитку без врахування суми зносу. У разі знищення або пошкодження елементів оздоблення чи обладнання житлових і господарських приміщень – вартість ремонту (відновлення) квартири за розцінками, що діють на день страхового випадку і застосовуються будівельними організаціями з надання послуг населенню. Вартість ремонту включає в себе вартість нових матеріалів (фарби, шпалери, лінолеум, віконне скло і т. ін.) та вартість ремонтних робіт (пофарбування стін, підлоги, обклеювання шпалерами тощо), необхідних для відновлення елементів оздоблення та обладнання квартири.

Страхування домашнього майна здійснюється за системою першого ризику. Це означає, що страхове відшкодування виплачується за знищене (викрадене або пошкоджене) майно в розмірі суми збитку, але не вищої за страхову суму.

Наприклад, якщо домашнє майно вартістю 20 000 грн застраховано на суму 5000 грн, а сума збитку при знищенні частини майна пожежею становила 9000 грн, то страхувальник одержить відшкодування в розмірі 5000 грн.

Чим ближча страхова сума за договором страхування до дійсної вартості домашнього майна, тим більше гарантій щодо повного відшкодування збитку. Тому власникові майна доцільно страхувати його не в частковій, а в повній вартості.

Страховик виплачує страхове відшкодування на підставі отриманої заяви страхувальника про страховий випадок, переліку знищених, викрадених або пошкоджених предметів домашнього майна, акта про знищення (пошкодження) майна, довідки компетентних органів, яка підтверджує факт та обставини страхового випадку.

Проте в деяких випадках при виплаті страхового відшкодування враховуються певні обставини.

По-перше, при викраденні (знищенні, пошкодженні) домашнього майна, узятого під охорону органами внутрішніх справ з допомогою засобів сигналізації, від суми страхового відшкодування віднімають суму, що її страхувальник отримав від органів внутрішніх справ. При цьому від суми, сплаченої органами внутрішніх справ, відкидається вартість викрадених предметів, що не були застраховані.

По-друге, навмисне внесення страхувальником до переліку знищеного (пошкодженого, викраденого) майна предметів, які фактично не були знищені (пошкоджені або викрадені), дає підставу страховикові зменшити розмір страхового відшкодування або взагалі відмовити у виплаті відшкодування.

По-третє, страхувальник втрачає право на отримання відшкодування, якщо збиток повністю відшкодовано особою,

відповідальною за заподіяний збиток. Якщо збиток не відшкодований винною особою, страховик виплачує страхувальникові відшкодування, а винній особі на суму виплаченого відшкодування подається регресний позов. Найчастіше це стосується випадків пошкодження майна внаслідок пожежі, проникнення води із сусідніх приміщень, а також викрадення майна.

У разі, коли після виплати страхового відшкодування страхувальникові було повернено викрадене домашнє майно, він зобов'язаний протягом визначеного умовами страхування терміну після його повернення повернути страховикові отримане за це майно страхове відшкодування, за винятком пов'язаних з викраденням витрат на ремонт та впорядкування повернених предметів.

У страховій практиці застосовуються комплексні види страхування. Найпоширенішими видами комплексного страхування є комплексне страхування будівель та домашнього майна. Страхування майна на подвір'ї (страхування будівель, домашнього майна, тварин, багаторічних насаджень). Сутність комплексного страхування полягає в тому, що за одним договором вважається застрахованим не один, а кілька видів майна. Основні умови комплексного страхування містять умови конкретних видів страхування, що входять у дану комбінацію.

Міжнародний досвід страхування домашнього майна має давню історію. Цей вид страхування доволі поширений у США, Великій Британії, Німеччині, Швейцарії та інших розвинених країнах. Проте для кожної країни характерні певні особливості.

У Німеччині страхування домашнього майна належить до популярних видів страхових послуг, що надаються громадянам. На страхування приймається все майно, котре належить домашньому господарству (включаючи готівку до 1000 марок та цінні папери). Страховий захист надається від традиційних ризиків: пожежі, стихійного лиха, нещасних випадків. Дія договору страхування не обмежується місцем страхування.

Майно вважається застрахованим, як правило, там, де воно розташоване. Складовою частиною договору є страхування цивільної відповідальності страхувальника.

Особливістю страхування домашнього майна у Великій Британії є те, що в усіх полісах відокремлюється цінне майно, а саме: вироби із золота та срібла; картини, твори мистецтва, антикварні речі; настінні та наручні годинники; телевізори, радіоприймачі, відеомагнітофони та записуюче обладнання; фотоапарати. Ліміт відповідальності за такими предметами автоматично покривається страховим полісом у межах 1/3 від загальної страхової суми, проте може бути встановлена фіксована сума.

Страхування здійснюється з установами франшизи в розмірі 50 фунтів стерлінгів, а також з наданням знижок зі страхових премій, зокрема за безаварійність, для полісотримачів, які не зверталися з позовом відшкодувати збиток протягом двох-трьох років; для страхувальників, які не курять; для страхувальників, які досягли певного віку (надається старшій віковій групі та пенсіонерам).

Достатньо великий досвід в організації проведення страхування домашнього майна має Швейцарія. Страхування охоплені всі предмети домашнього майна, а також предмети, якими страхувальник користується на правах оренди або прокату. Відшкодуванню підлягають збитки, завдані пожежею, крадіжкою, пограбуванням, затопленням, стихійним лихом. При відшкодуванні збитків, що виникли внаслідок пограбування поза місцем страхування, страхувальник отримує страхове відшкодування в розмірі не більш як 10 тис. франків, з них на компенсацію готівки передбачається не більш ніж 3 тис. франків. Неодмінною умовою страхування є участь страхувальника у відшкодуванні збитків (франшиза) у розмірі, не меншому за 200 франків.

На особливих умовах підлягають страхуванню такі цінності: вироби з дорогоцінних металів та коштовного каміння, хутро, музичні інструменти, картини, антикварні речі. Страхова відповідальність поширюється на збитки, що стали

наслідком крадіжки, розбійного нападу, пропажі, руйнування, пошкодження. При укладанні договору, за яким страхова сума окремої цінності перевищує 50 тис. франків або загальна страхова сума перевищує 250 тис. франків, страхувальник подає анкету-заяву з докладним описом предметів або їх фотографії. Розмір страхової суми визначається на підставі торговельного чека або письмового підтвердження продавцем вартості предметів.

